KRİZ VE YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER: "İŞGAL ET" ÖRNEĞİ

Mehmet Atilla GÜLER[1]

ÖZ

Neo-liberal küreselleşme sürecinde bireyler, sınıflar ve ülkeler arasındaki eşitsizlikler giderek artmış ve derinleşmiştir. Bu sürecin bir sonucu olarak belirsizlik ve güvencesizlik toplumsal yaşamın olağan parçaları haline gelmiştir. Anılan dönemde uygulanan ekonomi politikalarının bir sonucu olarak, geleneksel emek hareketinde yaşanan gerilemenin de etkisiyle bir toplumsal muhalefet açığı sorunu söz konusu olmuştur. Bu noktada 1968 Hareketi ile başladığı varsayılan yeni toplumsal hareketler bir toplumsal muhalefet alternatifi olarak ön plana çıkmıştır. Yeni toplumsal hareketlere ilişkin tartışmalarda 1999 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Seattle eyaletinde gerçekleştirilen Dünya Ticaret Örgütü karşıtı gösterilerin ayrı bir önemi vardır. Seattle sonrası süreçte sermayenin küreselleşmesi karşısında küresel muhalif hareketi simgeleyen Dünya Sosyal Forumu düzenlenmeye başlanmıştır. Dünya Sosyal Forumu, küresel düzeyde muhalefeti örgütlese de, bu yapının yerel ve ulusal sorunları nasıl çözeceği sorusu uzun tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Belirtilen tartışmalar 2008 Krizi ile birlikte iyiden iyiye hızlanmıştır. Bu süreçte Yunanistan ile başlayıp İspanya ve kısmen Arap ülkeleri ile devam eden yeni toplumsal hareket örnekleri yeni bir muhalefet anlayışının simgesi olmuşlardır. Sıralanan örneklerle benzer şekilde, krize karşı alınan önlemlerin Amerika Birleşik Devletleri'nde orta sınıflar üzerinde yarattığı olumsuz sonuçlar ve sermaye sınıfının çıkarlarının korunması adına alınan önlemlerin orta sınıflar üzerinden tazmin edilmesi bu ülkede de toplumsal huzursuzluğun artması sonucunu doğurmuştur. Ülkede irili-ufaklı eylemlerle başlayan kriz karşıtı gösteriler İşgal Et Hareketi ile birlikte büyük bir sıçrama yaşamıştır. Bu çalışmanın amacı, neo-liberal ideolojinin gelişimi ekseninde Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan ekonomik krizi ve İşgal Et Hareketini yorumlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Kriz, Finansallaşma, Yeni Toplumsal Hareketler, İşgal Et Hareketi

---

[1] Araştırma Görevlisi, Gazi Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü. Bu çalışma 4-6 Aralık 2013 tarihinde düzenlenen Ulusal Sosyal Bilimler Kongresinde aynı adla sunulan tebliğin gözden geçirilerek güncellenmiş halidir.

CRISIS AND NEW SOCIAL MOVEMENTS: THE OCCUPY MOVEMENT

ABSTRACT

Equalities between individuals, social classes and countries increased and deepened during the neo-liberal globalization process. As a result of this process, uncertainity and insecurity became a usual part of social life. Because of the decline of the traditional labor movement which caused by the economy policies a social opposition deficit problem came into question. At this point the new social movements which started with the 1968 Movement came into prominence as a social opposition alternative. Anti-World Trade Organization protests which settled in Seattle in 1999 has a special place in the new social movements discussions. After Seattle, World Social Forum has arranged as a global opposition movement against the globalization of the capital. The question of how could global movements solve the local and national problems has been the main problem of World Social Forum. These arguments accelerated after the 2008 Crisis. During this period the social movements which started in Greece and continued in Spain and partially Arab countries became a symbol of new opposition percept. The negative effects of economic crisis upon the middle classes in the United States and the precautions which aims to benefits of the capitalist class and compensated from the middle classes raised social unrest in the United States too. The anti-crisis protests in the United States started with the large and small actions and experienced a big leap after the Occupy Movement in 2011. The aim of this study, interpreting the 2008 Crisis and the Occupy Movement in the axis of neo-liberal ideology.

Key words: Economic Crisis, Financialization, New Social Movements, The Occupy Movement

GİRİŞ

Yeni toplumsal hareketler, 1968 Hareketini takip eden süreçte ortaya çıkmış, geleneksel işçi hareketiyle farklı mücadele yöntemlerini içeren bir kavramı ifade eder. Bu çalışmada, yeni toplumsal hareketlerin 2008 Krizi sonrası yükseliş gösteren üçüncü dalgası kapsamında değerlendirilen Amerika Birleşik Devletleri (ABD) merkezli İşgal Et Hareketi ele alınacaktır.

I. NEO-LİBERALİZM VE KRİZ

Kapitalizmin tarihinde hiçbir kriz kendiliğinden ortaya çıkmamıştır. Krizler, bir ideoloji etrafında uygulanan bir dizi politikanın sonucunda gelişirler. 2008 Krizi de, tıpkı geçmiş örneklerde olduğu gibi, bu açıklamaya uygun bir şekilde ilerlemiştir. Dünyanın son 40 yıldır içinde bulunduğu neo-liberal küreselleşme anlayışının bir sonucu olan kriz, belirtilen süreçte uygulanan politikaların bir ürünüdür. Ayrıca kriz, kendisinden öncekilerden farklı şekilde, neo-liberal ekonomi politikalarının hâkim olduğu dönemde finansallaşmanın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu gerçekten hareketle

kriz, neo-liberal ekonomi politikalarının ve finansallaşmanın gelişimiyle birlikte yorumlanmalıdır.

A. Neo-Liberal Ekonomi Politikaları

Kapitalist sistemin gelişimi içerisinde uygulama alanı bulan tüm ekonomi politikalarının amacı, sermaye birikiminin hızını arttırmak ve birikimde sürekliliği sağlamak olmuştur. Neo-liberal ekonomi politikaları, belirtilen amaçlar doğrultusunda, küresel boyutta rekabetin arttırılmasına, serbest piyasaların geliştirilmesine, devletin ekonomi içerisindeki rolünün azaltılmasına ve kuralsızlaştırmanın yaygınlaştırılmasına dayanan bir içeriğe sahiptirler. Bu eksende neo-liberal ekonomi politikaları, tüm kolektif kazanımları sermaye sınıfı lehine değiştirmeyi hedefleyen, kamu mallarını özelleştiren, devlet harcamalarını karları sübvanse etmekle sınırlayan, ulusal düzenlemeleri zayıflatan ve uluslararası ticaretin önündeki tüm engelleri kaldırarak küresel rekabeti şiddetlendiren bir anlayışı simgelemektedir (Dumenil ve Levy, 2008: 26-27)

Neo-liberal politikalar, küreselleşme aracılığıyla yeniden üretilirler. Neo-liberal küreselleşme, küreselleşme kavramının ekonomik boyutuna vurgu yapar. Bu bağlamda neo-liberal küreselleşme, genel anlamda uluslararası ticaret aracılığıyla üretim süreçlerinin entegrasyonunu, ekonomi politikalarında değişimi ve bilgi teknolojilerinin gelişimini içeren bir kavramdır. Daha özelde ise neo-liberal küreselleşme, yerel üretim süreçlerinin küresel değer zinciri çerçevesinde ve ticari liberalizmin kurallarının egemen hale gelmesiyle gerçekleşen bir süreci işaret etmektedir (Carr ve Chen, 2011: 1).

Kapitalizmi, *"doğası gereği piyasa kurallarının toplumsal düzeni sürekli bir biçimde bozmakla tehdit eden anarşik bir sistem"* olarak tanımlayan Wood'a göre neo-liberal küreselleşme sürecinde sermaye, var olan tüm kuralları, siyasal sınırları aşmış ve neredeyse tüm düzenlemelerden bağımsız hale gelmiştir (2003: 241-242).

Kapitalizmin neredeyse son 40 yıllık örgütlenme biçimini oluşturan neo-liberalizmin ilk denemeleri 1974 yılında Şili'de Devlet Başkanı Salvador Allende'nin bir askeri darbeyle iktidardan uzaklaştırılıp yerine Augusto Pinochet yönetimindeki baskıcı rejimin iktidara getirilmesiyle başlamıştır. Darbe sonrasında Şili'de işçi örgütlenmeleri yasaklanmış, önemli işçi örgütü liderleri hapsedilmiş ve parasalcı ekonomi uygulamalarıyla eğitim ve sosyal güvenlik başta olmak üzere tüm sosyal hizmetler neredeyse tamamen piyasalaştırılmıştır (Gonzalez, 2008: 140). Takip eden süreçte 1979 yılında İngiltere'de Margaret Thatcher'ın ve 1980 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) Ronald Reagan'ın iktidara gelmesiyle birlikte ise neo-

liberalizm dünya genelinde meşru bir ideoloji halini almıştır (Colas, 2008: 129 ve 133; Khan, 2012: 10).

Neo-liberal ekonomi politikalarının küresel ölçekte yayılmasında, *"Neo-liberalizmin Manifestosu"* olarak da adlandırılan Washington Uzlaşısının büyük etkisi olmuştur. 1978 yılında merkezi Washington'da bulunan Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve ABD Hazine Bakanlığı'nın uygulanmasını *"salık verdikleri"* ekonomi politikalarını *"ortaklaştırdıkları"* belge olan uzlaşı, neo-liberal ekonomi politikalarının temel tezlerinin tüm dünyada desteklenmesine yönelik bir içeriğe sahiptir. Washington Uzlaşısı, 1989 yılından itibaren daha fazla uluslararası kuruluşun katılımıyla Genişletilmiş Washington Uzlaşısı adını almıştır (Filho, 2008: 195; Palley, 2008: 51; Khan, 2012: 11).

Neo-liberal küreselleşme sürecinin temel göstergelerinden biri, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler sonucunda çok ciddi miktarlarda değerlerin oldukça kısa bir süre içerisinde tüm dünyayı dolaşmaya başlaması olmuştur. Bu durum, finansallaşma olgusunu ekonomik, sosyal ve siyasal tartışmaların ana gündem maddelerinden biri haline gelmesini beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede George, neo-liberal küreselleşme sürecini *"finans güdümlü küreselleşme"* olarak tanımlamaktadır. Finans güdümlü küreselleşmenin yolunu açan gelişmeler, Batılı ülkelerin sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamalarını kaldırmaları ve bundan sonra Doğu ve Güney ülkelerine de yayılan serbestleşme uygulamaları olmuştur (2005: 22).

B. Finansallaşma

Uluslararası ticarette gerekli serbestleşmelerin gerçekleştirilmesi ile birlikte ortaya çıkan ve Patnaik tarafından *"neo-liberal küreselleşme sürecine damga vuran temel unsur"* olarak değerlendirilen finansallaşma kavramı, bugün etkileri hala sürmekte olan ekonomik krizlerin temel gerekçesi olarak gösterilmektedir (2006: 98).

Günümüzde ekonomi politikası ile sosyal politikanın ana gündem maddelerinden biri haline gelen finansallaşma kavramının önem kazanmasında uluslararası ticaretin, finans sistemlerinin ve işgücü piyasalarının kuralsızlaştırılması etkili olmuştur. Bunun yanında bilgi-işlem ve iletişim teknolojilerinde yaşanan yenilikler de finansallaşmanın gelişimine zemin hazırlamıştır. Finansallaşmanın yükselişi, zamanla reel sektör üzerinden gerçekleştirilen sermaye birikim süreçlerinin zayıflaması sonucunu doğurmuştur (Lapavistas, 2009: 38-39). Böylece finansallaşma, finans sistemini reel birikim süreciyle ilişkilendirip yeniden yapılandırmak suretiyle üretim ve bölüşüm ilişkilerinin seyrini değiştirmiştir.

Finansallaşma konusunda sosyal politika bağlamında iki temel yaklaşımın bulunduğu belirtilmektedir. Bunlardan ilki, neo-liberal ideolojiden yana olanlar tarafından geliştirilmiştir. Buna göre küreselleşme sürecinde ulusal sınırların kalkmasını takiben gelişen finansallaşma, bireysel özgürlükleri ve verimliliği arttırmıştır. Heterodoks yaklaşımda ise çokuluslu işletmeler aracılığıyla gerçekleştirilen finansallaşma süreçlerinin ekonomik krizlerin asıl nedeni olduğu ve küresel düzeyde asimetrik güç ilişkileri yarattığı belirtilmektedir. Gerçekten finansallaşma sürecinde ortaya çıkan ekonomik krizler işsizliğin artmasına ve emeğin kredilere bağımlı hale gelmek suretiyle sürekli borçlu konumda kalmasına neden olmuştur. Bu durum, toplumun en yoksul kesimlerinin daha ağır koşullarda ve daha masraflı kredilerle borçlandırılarak sisteme dâhil edilmeleri anlamına gelmektedir (Dymski ve Kerstenetzky, 2008: 3-4).

ABD'de oldukça yaygın olarak kullanılan bir yöntemde olduğu gibi, konutların ipotek ettirilmesi suretiyle kredi alınması, emeklilik fonlarının borsaya yatırılması gibi finansallaşma sürecinde gözlemlenen gelişmeler emekçi sınıfların borsa yükseldikçe kendilerini *"varlıklı"* hissetmeleri sonucunu doğurmuştur. Buna bağlı olarak tüketim harcamalarını arttıran emekçiler, milli gelirdeki payları düşmesine karşın tüketimlerini arttırmışlardır. Böylece 2008 Krizinin nedenleri arasında yer alan *"tüketimin geliri aşması paradoksu"* ortaya çıkmıştır (Boratav, 2011: 14).

Toplumsal sınıfların finansallaşma sürecinde borçlandırılmalarının geldiği noktayı Hardt ve Negri şu şekilde özetlemişlerdir: *"Borçlu olmak günümüzde toplumsal yaşamın temel koşulu haline geliyor. Borca girmeden yaşamak neredeyse imkânsız: öğrenciler burs alıyor, ev için uzun vadeli kredi, araba için kredi, doktor reçetesi içinse borç para alınıyor ve liste böyle uzayıp gidiyor. Toplumsal güvenlik ağı, borçlar toplumsal ihtiyaçları karşılamanın birincil alanı haline geldikçe refah (welfare) sisteminden borç ödeme (debtfare) sistemine geçiyor. Öznelliğimiz artık borç temelinde şekilleniyor. Borç alarak hayatta kalıyorsunuz ve bu borçlar karşısındaki sorumluluğunuzun ağırlığı altında hayatınızı sürdürüyorsunuz."* (2012a: 18)

C. Ekonomik Kriz

Finansal krizler, ekonomik krizlerle aynı anlamı taşımamaktadır. Finansal krizler, *"finansal varlık"* adı verilen ürünlerin işlem gördüğü piyasalarda yaşanan ani kaçış süreçleri ile başlayan, bunu izleyen süreçte büyük miktarda satışların yaşandığı, borsanın çöktüğü, devlet borç senetlerinin fiyatlarının düştüğü ve faizlerin yükseldiği bir süreci kapsamaktadır. Finansal krizler, beraberinde gayrimenkul fiyatlarında dalgalanmaları ve kredi sorunlarından kaynaklanan *"batık bankalar"* olgusunu da getirirler. Ekonomik krizler ise finansal krizlerden doğan sorunların yanında, bu sorunların

etkilerinin reel piyasalara sıçramasıyla birlikte, üretimde, yatırımda, tüketimde ve istihdamda yaşanan aşağı yönlü ivmelenmeleri de içerirler (Boratav, 2011: 101). Sermaye hareketlerinin yoğunlaştığı dönemlerin yalnızca günümüzde değil tarih boyunca finans sisteminden kaynaklanan krizlere neden olduğu bilinmektedir.

1980'li yıllarda finansal hareketlerde yaşanan artışlar, özellikle 1990'ların başından itibaren çok sayıda finansal krizin yaşanmasına neden olmuştur. Bu süreçte yaşanan krizlerin tamamı ekonomik krize dönüşmemiştir. Çalışmanın konusunu oluşturan ABD merkezli 2008 Krizi ise *"finansallaşmış kapitalizmin olgunlaşmış ilk krizi"* olarak değerlendirilmektedir (Camacho ve Nieto, 2009: 153).

2008 yılında ABD konut piyasalarında yaşanan hızlı talep gerilemesine bağlı olarak ortaya çıkan birden ve kendiliğinden değil, belirli bir sürecin sonunda kendisini göstermiştir. Finans piyasalarında biriken varlıkların değeri ile reel sektörde üretilen çıktı arasındaki bakışımsızlıktan kaynaklanan kriz, Yeldan'ın vurguladığı gibi *"insanlık tarihinde paranın hiçbir altın ya da değerli madenin standardına bağlı olmadığı hayali değerlerin hüküm sürdüğü bir finansallaşma sürecine denk gelmiştir"* (2009: 12).

Konut piyasalarında yaşanan talep gerilemesinin yanında, 2008 Krizinin ABD'de ortaya çıkmasında bu ülkenin iktisadi hegemonyasının sürdürülemez bir noktaya gelmesinin de etkili olduğu ileri sürülmektedir. Amerikan Dolarının *"dünya parası"* statüsünden kaynaklanan özel konumu nedeniyle uluslararası iktisadi ilişkilerde ayrıcalıklı bir yere sahip olan ABD'de cari açığın milli gelir içerisindeki payının artış göstermesi, buna karşın tasarruf oranlarınınsa düşük olması krizi tetikleyen bir diğer gelişme olarak dikkati çekmektedir. Bunun yanında ABD toplumunun daha önce belirtilen paradoksal tüketim anlayışı da ekonomik krize gösterilen gerekçeler arasında yer almaktadır (Boratav, 2011: 28-30).

ABD ekonomisinde ilk olarak 2007 yılında kredi itibarı düşük bireylere kredi açmakta uzmanlaşmış *"çürükçü"* şirketlerin büyük bankalara olan borç yükümlülüklerini yerine getirememeleri ve iflas ilanında bulunmaları ile ortaya çıkan kriz, aynı yıl iflas etme noktasına gelen Bear Sterns'in JP Morgan tarafından devralınmasıyla yönetilmeye çalışılmıştır. Krizin asıl etkileri ise 2008 yılında ülkenin en büyük yatırım bankalarından biri olan Lehman Brothers'ın iflasıyla görülmeye başlanmıştır.

2008 Krizi, neo-liberal ekonomi politikalarının en önemli tezlerinden biri olan *"ekonomik yaşamın işleyişine müdahale etmeme"* sloganının ihtiyaç duyulduğunda göz ardı edilebileceğini göstermiştir. Gerek ABD'de ve gerekse de Avrupa'da gerçekleştirilen *"kurtarma"* operasyonları neo-liberalizmin

devlet müdahalesini sınırsız bir şekilde kullanabildiğini gözler önüne sermiştir (Boratav, 2011: 138). ABD'de siyaset kurumu kriz sonrası süreçte gerçek sosyal politika önlemleri almak yerine kriz nedeniyle iflas eden işletmeleri kurtarmak için 700 milyar Amerikan Dolarından fazla gelir aktarımında bulunmuştur. Aynı dönemde ABD Başkanı Barack Obama'nın ünlü *"sağlık reformu"* için ayrılan pay yalnızca 87 milyar Amerikan Dolarıdır.

ABD merkezli kriz, neo-liberal ideolojiden yana olanların ekonomik krizlerin gelişmekte olan ülkelerin zaaflarından kaynaklandığı yönündeki tezlerinin geçerli olmadığını, gelişmiş ülkelerde de aşırı şişirilen balonların ve yozlaşmanın önüne geçilemediğini göstermiştir (Koray, 2011: 54). Bunun yanında kriz, sorunun yalnızca finans piyasalarıyla yahut reel piyasalara sıçrayan etkilerle sınırlı olmadığına ve sistemsel bir boyuta vardığına yönelik tartışmaları beraberinde getirmiştir. Krize ilişkin tartışmaların, 2000'li yılların başından itibaren ABD konut piyasasında yaşanan gelişmelerle ilişkilendirilmesine yönelik sınırlı bakış açısının asıl sorunun anlaşılmasından uzaklaşılmasına neden olduğuna ilişkin düşünceler krizle birlikte ciddi şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Kriz sonrası süreçte elde edilen açlık, yoksulluk, insan onuruna yakışmayan yaşam koşulları, içebilir suya erişim, eğitim ve sağlık haklarının kullanımına ilişkin verilerin ve ekolojik yıkım gibi gelişmelerin kriz öncesiyle benzerlik göstermesi tartışmaların ekonomik kriz özelinden çıkıp sistemin sürdürülebilirliğine yönelmesi sonucunu doğurmuştur (Rico, 2008).

ABD'de finans sermayesinin merkezi olarak kabul edilen Wall Street'te gerek kriz sürecince ve gerekse de kriz sonrasında yaşanan gelişmeler toplumsal alanda önemli etkiler yaratmıştır. ABD hükümeti, daha önce açıklandığı üzere, kriz sonrası süreçte sermaye sınıfının ihtiyaçları doğrultusunda politikalar üretirken karşısında yeni bir toplumsal muhalefeti ve hak taleplerini bulmuştur.

II. Yeni Toplumsal Hareketler

Yeni toplumsal hareketler, 1968 Hareketi ile birlikte ortaya çıkmış bir kavramı ve süreci işaret etmektedir. Kavrama ilişkin tartışmalar, farklı tanımlamaların yanında, kavramın ayırt edici özellikleri üzerinden de ilerlemektedir. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde hem yeni toplumsal hareketler kavramı, hem de kavramın ayırt edici özellikleri ele alınacaktır.

A. Yeni Toplumsal Hareketler Kavramı

Yeni toplumsal hareketlerin gelişim süreçleri, biçimleri ve sonuçları, zaman zaman birbirine benzese de, etkileri çoğunlukla farklı olduğu için ortak bir tanımlamadan söz etmek oldukça güçtür. Dönemsel olarak yaşanan farklılaşmalar, yeni toplumsal hareketlere ilişkin tanımlamaların da

farklılaşmasına neden olmuştur. Örneğin Tilly, 1968 ve sonrası hareketlere ilişkin olarak yaptığı bir tanımlamada yeni toplumsal hareketlerin halk egemenliğini kabul eden, demokratikleşme talepleri ile paralel bir seyir izleyen, zaman içerisinde evrime uğrayıp kurumsallaşabilen ve farklı talepleri tek bir çatı altında toplayan deneyimler olduğunu belirtmiştir (2008: 30-33).

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) ve Berlin Duvarı'nın çöküşünü takip eden süreçte yeni toplumsal hareketleri yorumlayan Harvey ise bu hareketleri insanın özgürleştirilmesinin aktörleri olarak işçi sınıfına bir alternatif olarak çıkmış, siyasal bilinç üzerinde önemli etkiler yaratmış ancak zamanla kapitalist sistemin tanımladığı alanlara girerek birleştirici olmaktan çok ayrıştırıcı bir niteliğe bürünmüş örgütlenmeler olarak değerlendirmektedir (1993: 86). Aynı dönemde Arrighi, Hopkins ve Wallerstein ise yeni toplumsal hareketlerin işçi hareketlerinin ve sosyal demokrat nitelikteki girişimlerin sistem karşıtı olmaktan uzaklaşmalarına tepki olarak yükselmiş alternatif örgütlenme biçimleri olduklarını ileri sürmüşlerdir (1995: 87).

Yeni toplumsal hareketler konusunda Seattle sonrası süreçte yapılan çalışmalarda bir önceki döneme göre daha farklı tanımlamaların varlığı göze çarpmaktadır. Bu süreçte yeni toplumsal hareketler alanında en çok tartışılan çalışmalardan birine imza atmış olan Hardt ve Negri, yeni toplumsal hareketlerin, *"politik görevi yalnızca karşı süreçlere direnmek değil onları yeniden düzenlemek ve yeni hedeflere yönlendirmek olan, alternatif bir küresel toplum kurma amacı güden ve coğrafi olarak sınırlandırılamayan örgütlenme biçimleri"* olduklarını ileri sürmüşlerdir (2012b: 19). Munck, yeni toplumsal hareketleri geleneksel emek hareketiyle benzer yönlere sahip olmakla birlikte neo-liberal küreselleşme sürecinde bütünleşmenin kaynağı olmaktan uzaklaşan toplumsal alanı geleneksel emek hareketinden daha güçlü şekilde kapsayan ancak ideolojik açıdan tam anlamıyla biçimlenmemiş girişimler olarak tanımlamaktadır (2003: 33 ve 36). Touriane'a göre ise yeni toplumsal hareketler bir düşünce akımından doğan, kültürel eğilimlerden beslenen ve birtakım kimliksel özellikleri bünyesinde barındıran deneyimlerdir (2002: 90; 2007: 271).

Bunlardan farklı olarak Fraser, yeni toplumsal hareketleri, Gorz'un öngörüsünden (2007: 231) hareketle, üyeleri işçilerden, işsizlerden, yoksullardan, kısacası toplumsal sorunlarla karşı karşıya kalan tüm kesimlerden oluşan yeni bir örgütlenme biçimi olarak değerlendirmektedir. Fraser, bu örgütlenme biçimini kapsamına giren her bireyin *"küresel prekarya"* adı verilen kavramın bir parçası olduğunu iddia etmektedir (2010: 369). Chomsky prekaryayı *"toplumun periferisinde geleceklerinden emin olmadan hayatlarını sürdüren insanların oluşturduğu topluluk"* biçiminde tanımlarken

(2013: 13) Munck ise prekarya kavramını 2002 yılında Cenova'da küreselleşme karşıtı gösteriler ile birlikte yeni toplumsal hareketler alanında en çok tartışma konusu olmuş kavramlardan biri olarak yorumlamaktadır. Ayrıca Munck, prekarya kavramının küreselleşme sürecinde işgücünün kompozisyonunda yaşanan değişimle birlikte *"güneylileşme"* ve *"feminizasyon"* kavramları ile birlikte ele alınması gerektiği iddiasındadır. Munck, bu iddiasını 1985-2000 yılları arasında kuzey ülkelerinde çalışanların oranının her yıl yalnızca %0,5 artarken güney ülkelerinde bu oranın %20 olmasıyla ve aynı dönemde kuzey ülkelerinde kadınların işgücüne katılım oranının birbirine yakın seyrederken güney ülkelerinde bu oranda %50 artış olmasıyla açıklamaktadır (2013: 753 ve 755). Bunlarla benzer şekilde Harvey de prekaryayı kentteki güvencesiz yaşam ve çalışma koşullarının bir sonucu olarak *"yarınının ne olacağını bilmeden yaşayan"* insan grupları olarak değerlendirmektedir. Harvey günümüzde prekaryanın proletaryanın yerini almaya başladığını da iddia etmektedir (2013: 34-35). Standing'e göre ise prekarya kavramı, rekabet dayalı ekonomik büyüme ve işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi sonucu giderek daha fazla toplumsal risklerle ve güvencesizlik sorunuyla karşılaşan bireylerin oluşturduğu bir toplumsal sınıfı işaret etmektedir (2011: 1).

Yeni toplumsal hareketlere ilişkin farklı tanımlamalar, kavrama ilişkin karmaşanın artmasını beraberinde getirmektedir. Hareketlerin kapsamının anlaşılması bakımından ayırt edici özellikleriyle birlikte ele alınması, yaşanan karmaşanın bir ölçüde de olsa azalmasına katkıda bulunacaktır.

B. Yeni Toplumsal Hareketlerin Ayırt Edici Özellikleri

Yeni toplumsal hareketlerin ayırt edici özellikleri; orta sınıf niteliği, küreselleşme karşıtlığı, kitlesel şiddeti reddetme, alternatif medya araçlarının kullanımı ve kent odaklılık biçiminde sıralanacaktır.

1. Orta Sınıf Niteliği

Yeni toplumsal hareketlerin orta sınıf niteliği, bu hareketlerin çoğunlukla daha önce belirtilen küresel prekarya kavramının kapsama alanına giren bireylerin birlikteliği üzerine inşa edilmesini ifade eder. Geleneksel sınıf hareketinin eleştirisi üzerine kurulu olan yeni toplumsal hareketlerin bu niteliği, geleneksel hareketlerin savunucuları tarafından *"bölücü"* olmakla itham edilmektedir (Arrighi vd., 1995: 87). Bu yöndeki iddialar karşısında yeni toplumsal hareketler başlangıçtan itibaren geleneksel sınıf mücadelesine eleştirel bir tutum takınsalar da kapsam bakımından bu mücadeleleri de içeren ve hatta aşan bir boyutta faaliyet gösterdikleri belirtilmektedir (Jordan, 2002: 169).

Geleneksel emek hareketi, medeni hakların, kolektif düzeyde sosyal ve siyasal hakların elde edilmesi için önemli mücadeleler vermiştir. Kapitalizmin ilk yıllarında hak taleplerini sistem dışı mücadeleler yoluyla elde etmeye çalışan emek hareketi, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte sistemle uzlaşma yolunu seçmiştir (Marshall, 2006: 46-47). Bu noktada, geleneksel emek hareketinin hak taleplerinin İkinci Dünya Savaşı sonrası yetişen genç nüfusun ihtiyaçlarına cevap vermemesi, bu hareketlerin eleştirisini ve alternatif girişimleri beraberinde getirmiştir. 1968 Hareketi ile başlayan süreç bir yandan yeni toplumsal hareketlerin yükselişine sahne olurken, diğer yandan neo-liberal ekonomi politikalarının küresel düzeyde etkin hale gelmesi toplumsal muhalefetin boyutunu farklılaştırmıştır. Neo-liberal küreselleşme sürecinde emek hareketinin sermaye ve devlet karşısında siyasal gücünün zayıflaması ile birlikte yeni toplumsal hareketlerin etki alanı da genişlemiştir.

Küreselleşme sürecinde geleneksel emek hareketinin siyasal gücünün zayıflamasının nedenleri; SSCB'nin dağılmasıyla birlikte *"işçi sınıfı sosyalizmi"* olarak adlandırılan yaklaşımın güç kaybetmesi, neo-korporatist endüstri ilişkileri anlayışının çözülmesi, kolektif sınıf bilincinin ve mücadele gücünün zayıflaması ve sosyal hakların gerilemesi biçiminde sıralanmaktadır (Bürkev ve Özuğurlu, 2011: 31-32). Öte yandan; geleneksel emek hareketinden orta sınıf temelli yeni toplumsal hareketlere geçişte yaşanan dönüşümlerse şu şekilde özetlenmiştir: **i)** Hareketler, giderek işçi sınıfı ile çizilen sınırların dışına çıkmaktadırlar **ii)** Siyasi partilerin ve ideolojilerin güdümünden çıkan hareketler bağımsız bir eylem alanı yaratmaktadırlar **iii)** Geçmişe ait hiyerarşik örgütlenme yapılarını yerini daha esnek yapılara bırakmaktadırlar **iv)** Geleneksel örgütlenme biçimlerinin yanına sanal örgütlenme biçimleri de eklenmektedir **v)** Hareketler, dünyanın geri kalanındaki benzerleriyle kolayca iletişime girebilmektedir (Lelandais, 2009: 84-85).

2. Küreselleşme Karşıtlığı

Küreselleşme karşıtlığı, yeni toplumsal hareketlerin üzerinde en çok tartışma yürütülen özelliklerinden biridir. Hareketlerin küreselleşme karşıtı niteliği noktasında iki farklı görüşün varlığından söz edilebilir. İlk görüşe göre hemen her yeni toplumsal hareket örneği tarafından dile getirilen *"başka bir dünya mümkün"* sloganı bu hareketlerin hakim ideolojiye ve dolayısıyla da neo-liberal küreselleşme sürecine karşıtlığını ifade etmektedir (Çoban, 2009a: 28). Daha fazla destek gören alternatif görüşe göre ise küreselleşme karşıtları dahi küreselleşmenin neden olduğu ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel sonuçların artık geri döndürülemez bir noktaya geldiği gerçeğini kabul etmektedirler (Colas, 2008: 127). Ancak bu kabulleniş, küreselleşmenin olumsuz sonuçlarının geri döndürülemeyeceği anlamına gelmemektedir. Yeni toplumsal hareketler, küreselleşmenin yıkıcı etkilerini gün ışığına çıkartıp

bunları değiştirmek suretiyle sistemi daha adil bir hale getirmeyi talep ederken doğrudan bir sistem değişikliği talebinde bulunmamaktadırlar. Bu yaklaşım nedeniyle hareketlerin sistemi değiştirecek bir güce sahip olmadıkları yönünde iddiaların varlığı da göze çarpmaktadır (Hardt ve Negri, 2012a: 12 ve 102).

Dar bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde kapitalist sistemde var olan eşitsizliklerin kaynağı olarak görülen uluslararası örgütler aleyhindeki protesto gösterileri yeni toplumsal hareketlerin tümden küreselleşme karşıtı bir anlayışa sahip olduğu anlamına gelebilir. Burada unutulan, yeni toplumsal hareketlerin küreselleşme sürecinde özellikle iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerden faydalanarak büyüyüp geliştikleridir. Bunun yanında yeni toplumsal hareketlerin Seattle sonrası süreçte Dünya Sosyal Forumu (DSF) ekseninde gerçekleştirdiği örgütlenme de küresel bir boyutu işaret etmektedir (Lelandais, 2009: 79)

3. Kitlesel Şiddeti Reddetme

Yeni toplumsal hareketlerin en belirgin özelliklerinden biri de bu hareketlerin kitlesel şiddet karşıtlığıdır. Kitlesel şiddet karşıtlığı, yeni toplumsal hareketlerin kendilerini meşru göstermelerinin temel araçlarından biri olarak görülmektedir (Jordan, 2002: 57).

Yeni toplumsal hareketlerin kitlesel şiddet karşıtı niteliği, 1968 Hareketi ve onu izleyen süreçte birçok şekilde kendisini göstermiştir. 1968 Hareketini takip eden ülkelerde gelişen toplumsal hareketlerin İtalya ve Türkiye dışında kitlesel şiddete ve silahlı mücadele yöntemine başvurmadığı belirtilmektedir (Yıldırım, 2013a: 46).

Geçmişteki kitlesel şiddet karşıtı eğilim, Seattle ve sonrası yeni toplumsal hareketlerde de devam etmiştir. Çeşitli alanlarda faaliyet gösteren çokuluslu işletmelere ve finans kurumlarına karşı tepki niteliğinde gerçekleştirilen kimi eylemler bir kenara bırakıldığında hemen hemen tüm yeni toplumsal hareketlerin kitlesel şiddet karşıtlığını ilke edindiği söylenebilir. Bu gibi eylemlerin meydana gelmesi, büyük ölçüde hareketlerin heterojen yapısıyla ilişkilendirilmektedir. Ayrıca anılan şiddet eylemleri, çoğunlukla protesto gösterilerine katılan diğer gruplar tarafından eleştirilmekte ve engellenmeye çalışılmaktadır. Bununla birlikte kimi örneklerde karşılaşılan polis ile çatışmanın kaynağının kendilerine yöneltilen sebepsiz şiddet olduğu yönünde iddialar bulunmaktadır. Tüm bunların yanında eylemlerin ana akım medyaya yansımasında barışçıl gösterilerin yerine şiddet eylemlerinin kullanılmasının eylemlerin kamuoyu önünde değersiz kılınmasına neden olduğunu ileri süren görüşler de mevcuttur. Özellikle uluslararası kuruluşlara ve toplantılara yönelik olarak gerçekleştirilen protestolarda insanlara gösterilmek istenen asıl hedef olan kuralsızlaştırılmış kapitalizm gerçeğinin

yerine marjinal şiddet eylemlerine yer verilmesi bir *"itibarsızlaştırma girişimi"* olarak değerlendirilmektedir (DeLuca ve Peeples, 2002: 138 ve 143).

4. Alternatif Medya Araçlarının Kullanımı

Toplumsal hareketlerin gelişiminde medya araçlarının kullanımının geçmişi 18.yüzyıla kadar gitmektedir. Gerçekten bu dönemden itibaren tüm toplumsal hareketler gazeteleri, dergileri ve diğer yazılı medya araçlarını kullanarak propaganda faaliyetinde bulunmuşlardır. Geleneksel emek hareketinden yeni toplumsal hareketlere geçiş, bu hareketlerin eylem ve söylem biçimlerinde farklılaşmayı beraberinde getirmiştir. Bu farklılaşmayı sağlamada alternatif medya araçlarının kullanımının önemi dikkati çekmektedir (Tilly, 2008: 137).

Yeni toplumsal hareketlerin alternatif medya araçlarına yönelmesinde küreselleşme sürecinde sermaye sahipleri ile medyanın yollarının sürekli olarak kesişmesi önemli rol oynamıştır (Hardt ve Negri, 2012a: 32). Jordan, bu durumun tipik örneği olarak İtalya'nın eski başbakanlarından Silvio Berlusconi'yi gösterse de (2002: 17) bu açıklamanın örneklerinde dünyanın hemen her ülkesinde rastlamak mümkündür.

Alternatif medya araçları internet ekseninde gelişmektedir. İnternet, geçmişten günümüze kadar kullanılan diğer tüm kitle iletişim araçlarından daha etkin ve daha güçlü bir aygıt olma özelliğine sahiptir. Yeni toplumsal hareketler, alternatif medya araçları aracılığıyla ana akım medya karşısında iletişim alanlarının ne kadar güçlü ve verimli bir şekilde kullanılabileceğini ispatlamışlardır (Çoban, 2009b: 55 ve 57). Yeni toplumsal hareketlerin *"doruk noktalarından biri*" olarak görülen 1999 Seattle gösterileri ile başlayan eylemler dizisinin *"on-line"* bir boyutu olduğu belirtilmektedir. Bu durum, göstericilerin bir yandan kitlesel protesto eylemlerini gerçekleştirirken diğer yandan kendilerini *"e-hippiler"* olarak tanımlayan grupların Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) internet iletişimini durdurmak amacıyla eylemlerde bulunmalarıyla açıklanmaktadır. Benzer eylemler 2001 yılında Quebec'te yapılan Kuzey ve Güney Amerika Serbest Ticaret Bölgesi Konferansı'nda da tekrarlanmıştır (Jordan, 2002: 120-121). Yeni toplumsal hareketlerin üçüncü yükseliş dalgasında ise sıralanan eylemlerin yeni sosyal ağlar üzerinden örgütlenme seçeneği almıştır.

Alternatif medya araçlarının kullanımı, yeni toplumsal hareketlerin örgütlenmesi ile ilgili tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu noktada eleştirel görüş, alternatif medya araçlarının kullanımının yeni toplumsal hareketlerin tek eylem biçimi olarak kullanılmasına karşı çıkmaktadır. Bu bağlamda Hardt ve Negri, alternatif medya araçlarının kullanımını faydalı bulmakla birlikte bunun asla bedensel iletişimin yerini tutamayacağını

belirtmektedir (2012a: 125). Benzer şekilde Harvey de yeni toplumsal hareketler bakımından önemli olanın sanal bağlar değil birliktelik duygusu olduğunu ileri sürmektedir (2013: 223).

5. Kent Odaklılık

Kentler, kapitalizmin mekânsal simgesini oluştururlar. Kapitalist sistem içerisinde yaşanan toplumsal hareketler de kentsel düzenin bir parçası olma özelliğine sahiptirler. Toplumsal çıkarlarda yaşanan uyumsuzluklar, alternatif siyasal yapılar ve kültürler kent yapısı içerisinde görünür hale gelirler (Yıldırım, 2013a: 58-59).

Yeni toplumsal hareketler, 1960'lı yılların son döneminden itibaren büyük ölçüde kent eksenli olarak etkinlik göstermişlerdir. Toplu yürüyüşler ve sokak gösterileri hareketlerin eylemlilik süreçlerini meydana getirmişlerdir. Anılan eylemlilik süreçleri, *"kent hakkı"* kavramının bir parçası olarak gerçekleşmiştir (Haynes, 2012: 35).

Kent hakkı, 1968 Hareketi ile birlikte siyasal bir proje ve politika platformu olarak ortaya çıkmıştır. 1980 sonrası süreçte ise kent hakkı, neo-liberal ekonomi politikaları nedeniyle kent politikalarında yaşanan tahribata karşı bir alternatif olarak yükselmiştir. Kent hakkı; uygun fiyatlı konut sağlanması, ulaşım vb. yerel hizmetlerin ücretsiz hale getirilmesi gibi önerilerle eşitsizliğe ve dışlanmaya neden olan süreçlerin ortadan kaldırılmasını hedefleyen politika önerilerini içermektedir (Schein, 2012: 335-336).

Yeni toplumsal hareketler için toplumsal muhalefetin mekânını oluşturan kentlerin bu rolü 1990'lı yılların sonundan itibaren Seattle, Prag, Cenova, Porto Alegre gibi örneklerde kendisini göstermiştir. Bu örneklerde kentlerin kamuya açık alanları, neo-liberal küreselleşme karşıtı hareketin ortak eylem alanı olmuştur (Yıldırım, 2013b: 149). Benzer şekilde Atina'da Sintagma Meydanı, Kahire'de Tahrir Meydanı, İspanya'da Plaza de Katalunya ve New York'ta Zucotti Parkı da insanların görüşlerini ve taleplerini dile getirmek için kullandıkları birer ortak toplantı alanı halini almıştır (Harvey, 2013: 124-125).

III. YENİ TOPLUMSAL HAREKETLERİN GELİŞİMİ

Yeni toplumsal hareketlerin gelişiminin üç farklı dönem ekseninde ele alınabilir. Bu dönemlerden ilki, aynı zamanda hareketlerin çıkış noktasını da oluşturan 1968 yılı ile başlayıp 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasına ve 1991 yılında SSCB'nin çökmesine kadar geçen süreçtir. İkinci dönem, 1999 yılında ABD'nin Seattle kentinde düzenlenen DTÖ karşıtı gösteriler ile yeni toplumsal hareketlerin farklı örgütlenme ve eylem biçimlerine yönelmeleriyle başlamıştır. Son olarak üçüncü dönemde ise 2008 Krizinin etkileriyle ABD,

İspanya, Fransa, Yunanistan gibi kapitalizmin merkez ülkeleri ile çevre olarak sınıflandırılan Arap ülkelerinde yaşanan ve Arap Baharı olarak tanımlanan eylemler dizisi yer almaktadır.

A. Birinci Yükseliş Dalgası: 1968 Hareketi

Toplumsal hareketler, tarihsel olarak sınıf mücadelesine dayanırlar. Tarihsel süreç içerisinde 1848 Devrimleri ile birlikte politik bir güç haline gelen işçi sınıfı, bu dönemden itibaren kapitalist sistem içerisinde demokrasinin gelişmesini sağlayan temel birimi oluşturmuştur (Bürkev ve Özuğurlu, 2011: 21). Bu bağlamda demokrasi, kapitalizmle birlikte değil, kapitalizme karşı verilen mücadeleler sonucunda gelişip şekillenmiştir. Kapitalist sistemin gelişimi içerisinde 1968 yılına kadar işçi sınıfı temelli hareketler etkili olmuşken bu dönemden itibaren orta sınıf temelinde yükselen yeni toplumsal hareketlerin etkinliği artmaya başlamıştır.

Refah hizmetlerinin radikal bir eşitlik yaratmayı başaramaması, refah devletinin hâkim olduğu dönemde yoksulluk sorununun giderilememesi, bugün *"dezavantajlı gruplar"* olarak tanımlanan kadınların, gençlerin, yaşlıların, işsizlerin ve yoksulların damgalanmalarına neden olacak politikaların uygulanması, çıkar gruplarının devletle doğrudan ilişki kurarak örgütlenmesi ve sorunların yalnızca *"sınıf ekseninde"* ele alınarak *"sınıf dışı"* alanlara ilgi gösterilmemesi 1968 Hareketinin yükselişinde önemli etkiler yaratmıştır (Özkazanç, 2009: 261-262).

1968 Hareketini kendisinden önceki deneyimlerden özgün kılan en önemli nokta, hareketin geçmiştekilerin aksine işçi sınıfı temelinde değil öğrenciler üzerinden güç kazanmış olmasıdır (Birchall, 2008: 20). Bu düşünceden hareketle Katsiafiscas, *"öğrenciler yılı"* olarak adlandırdığı 1968'i şu şekilde özetlemiştir: *"…Vietnam'daki Tet Saldırısı, Prag Baharı, Fransa'daki Mayıs olayları, Batı Almanya'daki öğrenci ayaklanmaları, Martin Luther King suikastı, Columbia Üniversitesi işgali, Chicago'da Demokrat Parti Ulusal Kongresinde yaşanan olaylar ve Mexico City olimpiyatı öncesi yaşanan katliam… Dünya tarihini doğrudan etkileyen birbirleriyle ilişkili tüm bu olaylar aynı yıl meydana gelmiştir…"* (1987: 4).

Yeni toplumsal hareketlerin ilgi alanına giren konular 1968 Hareketi ile birlikte bir anda ortaya çıkmamıştır. Aksine, hareketin gelişim sürecinde dikkate değer bulunmayan kimi konular zamanla 1968 Hareketinin eylem biçimleriyle birleşerek güçlenmişlerdir. Gerçekten yeni toplumsal hareketler, zamanla deneyimlerine deneyimler ekleyerek *"kimlik hareketleri"* adı verilen yeni yapılarla gelişimlerini sürdürmüşlerdir. Sivil hak hareketleri, feminist hareketler, cinsel özgürleşme hareketleri, çevreci hareketler ve barış hareketleri bu bağlamda değerlendirilmektedir (Kalouche ve Mielants, 2008: 256-257).

Böylece 1968 Hareketi, günlük yaşamdan kaynaklanan sorunları ve ilişkileri siyasal alanın tartışma konusu haline getirmiştir.

1968 Hareketini, 1989 yılında ve sonrasında tüm dünyayı etkileyecek sonuçlar yaratan toplumsal olayların *"habercisi"* olarak değerlendiren görüşler de mevcuttur. Bu görüşe göre Berlin Duvarı'nın yıkılması, SSCB'nin dağılması ve Çin'deki öğrenci olayları[2] 1968 Hareketi ile ilişkilendirilmektedir (Arrighi vd., 1995: 112). Bunun yanında 1968 Hareketinin kendisinden sonraki hareketlere aktardığı başlıca deneyimler; gelişmiş kapitalist ülkelerde dahi toplumsal güçlerin sisteme itiraz edebilecek bir güce ve potansiyele sahip olması, toplumsal taleplerin zamanla işçi sınıfı özelinden toplumun geneline yükselmesi ve toplumsal hareketlerin yalnızca sistem dışı radikal düşünceler temelinde değil sistem içi reformist düşünceler etrafında da şekillenebilmesi biçiminde özetlenebilir (Birchall, 2008: 68-69).

B. İkinci Yükseliş Dalgası: Seattle 1999

Yeni toplumsal hareketlerin gelişiminde, 1999 yılının Aralık ayında ABD'nin Seattle eyaletinde DTÖ'ye yönelik olarak gerçekleştirilen protesto eylemlerinin özel bir önemi vardır. Bu eylemi takip eden süreçte protestolar, sermayenin ulusal ve uluslararası düzeyde örgütlenmesine olanak tanıyan çeşitli uluslararası kuruluşların kimliğine karşı olarak gelişmiştir. 2000 yılında Dünya Ekonomik Forumuna (DEF) ve Dünya Bankası ile IMF görüşmelerine karşı olarak Davos ve Washington'da gerçekleştirilen gösteriler bu açıklamayı örneklemektedir. Bunu 2001 yılında Zürih, Quebec, ve Göteborg kentlerinde gerçekleştirilen yeni eylemler izlemiştir (Kalouche ve Mielants, 2008: 264-265). Eylemlerin yükseliş yılı 1999 olsa da, 1992 yılında Brezilya'nın Rio de Jenario kentinde alternatif ekonomi-politik önerilerin tartışıldığı Brezilya Dünya Forumu ile 1993 yılında DTÖ'nün kurulma sürecine bir tepki olarak Hindistan'da yapılan gösteriler de yeni toplumsal hareketlerin ikinci yükseliş dalgası bağlamında değerlendirilmektedir (Sustam, 2009: 139). Ayrıca 1998 yılında kurulan *"Finans İşlemlerini Yurttaşlara Yardım Edebilmek Amacıyla Vergilendirme Kuruluşu"* (ATTAC) da yeni toplumsal hareketlerin ikinci gelişim dalgası içerisinde yer verilen örgütlenmelerden bir diğeridir. ATTAC, finans piyasalarının ve çokuluslu işletmelerin işlemlerinin küresel gelirin daha adil bir şekilde dağıtılması amacıyla vergilendirilmesini, üçüncü dünya

[2] Tiananmen Meydanı ile simgeleşen 1989 Pekin Öğrenci Hareketlerinin gelişiminde ön plana çıkan bazı noktalar bulunmaktadır. Bu süreç, Çin Komünist Partisi'nin gençlik hareketi ile görece yakın olan eski gelen sekreteri Hu Yaobang'ın ölümüyle başlamıştır. Anma töreni için meydana yürüyen gençlere polisin müdahale etmesi ile ülkedeki çok sayıda üniversitede boykot hareketi başlamıştır. İzleyen süreçte üniversiteleri de aşan eylemler dört aylık bir süreden sonra bitirilmiştir (Tilly, 1998: 121).

ülkelerinin borçlarının silinmesini ve vergi cennetlerine karşı mücadele edilmesini hedeflemektedir. Bu çerçevede ATTAC, uluslararası finans sisteminin yeniden yapılanmasını talep etmektedir (George, 2005: 15).

2001 yılında İtalya'nın Cenova kentinde düzenlenen G-8 toplantıları sırasında gerçekleştirilen eylemler, Seattle sonrası yeni toplumsal hareketler kapsamında ele alınmaktadır. Bunun yanında 2002 yılında İspanya'nın Barselona kentinde örgütlenen *"Sermaye ve Savaş Avrupa'sına Karşı Eylemler"* dizisi de ikinci dalga yeni toplumsal hareketlerin gelişimi bakımından bir diğer önemli noktayı oluşturmaktadır (Callinicos, 2004: 17-19).

Sermayenin uluslararası örgütlenmesine karşı toplumsal bakımdan gereksinmesi bulunan sınıfların küresel temsilini sağlayacak bir platform oluşturulamaması nedeniyle eleştirilen Seattle sonrası yeni toplumsal hareketler, 2001 yılından itibaren düzenlenen DSF toplantıları ile bir karşı-örgütlenme girişiminde bulunmuşlardır (Munck, 2003: 187). DSF toplantıları yeni eleştirileri beraberinde getirse de toplumsal muhalefet bakımından bir açığı kapatmıştır. Ağlar etrafında örgütlenen DSF'de feminist hareket, aktivist hareket, tarımsal dönüşüm hareketi, insan hakları hareketi, su hakkı hareketi, sağlık hakkı hareketi gibi çeşitli konular özel düzeylerde ele alınmıştır (Kalfa ve Ataay, 2008: 134).

Başlangıçta düzenlenme tarihi bakımından da DEF karşıtı bir toplantı olarak örgütlenen DSF, zamanla farklı organizasyonların, hareketlerin ve aktivistlerin çeşitli düzeylerde birleştiği bir oluşum halini almıştır. Çeşitlilik ve bağımsızlık ilkeleri etrafında şekillenen DSF, yerel düzeyden küresel düzeye farklı mücadele deneyimlerinin taktiklerinin, stratejilerinin, projelerinin ve planlarının paylaşılmasını sağlamaktadır. Foruma olan ilgi küresel düzeyde her geçen yıl artmaktadır. 2001 yılından beri DSF, dünyanın dört bir yanında bölgesel, yerel ve ulusal düzeyde yüzlerce toplantı düzenlemiştir. 2005 yılında yapılan bir çalışmaya göre DSF'de ele alınan konular düzenlenen etkinlik sayısına göre insan hakları ve eşitlik politikaları, sosyal ve ekonomik adalet, bilgi teknolojilerinin toplumsallaştırılması, yerel egemenlik ve haklar, uluslararası demokratik düzen, çeşitliliğin ve çevrenin korunması, barış ve sivilleşme, iletişim ve medya hakları, etik ve dini değerler, sanat ve direniş kültürü biçiminde sıralanmaktadır (Byrd ve Jasny, 2010: 356, 358 ve 369).

Fransa'da 2005 yılında başlayan ve aralıklarla da olsa biçim değiştirerek uzun süredir devam eden Banliyö Eylemleri yeni toplumsal hareketler alanında ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Sosyal koruma sisteminin yetersizliğine, tüketimden dışlanmaya, artan yoksulluğa, barınma problemlerine ve sosyal hizmetlere erişememeye dayanan Banliyö Eylemleri başlangıçta toplumun sınırlı bir kesimini kapsar nitelikte olsalar da zamanla

genel grevlerle birleşerek neo-liberalizmin yarattığı toplumsal tahribata karşı bir duruş niteliğine bürünmüşlerdir (Jamet, 2007, 7-8).

C. Üçüncü Yükseliş Dalgası: 2008 Krizi ve Sonrası

Yurttaşların katılımının sağlanmadığı bir yapıda, ekonomik kaynakların *"adil"* dağılımının nasıl gerçekleştirileceği sorusu, 2008 Krizi sonrası kapitalizmin merkez ve çevre ülkelerinde yükselen toplumsal hareketlerin de çerçevesini çizmektedir. İşsizlik oranlarının, batık kredilerin ve vergi oranlarının artması, kamusal harcamaların azalması ile birlikte ekonomik eşitsizliğin toplumsal yapı üzerindeki olumsuz etkilerin derinleşmesi ve genç nüfusun bu duruma verdiği tepkinin sertleşmesi kriz sonrası yeni toplumsal hareketlere zemin hazırlamıştır (Yıldırım, 2013a: 199-200).

Kriz sonrası ilk yeni toplumsal hareket örneği Yunanistan'da gerçekleşmiştir. Yunanistan'da neo-liberalizm karşıtı eylemlerin yükseliş tarihi olarak 2010 yılı ön plana çıkartılmaktadır. Bu tarih, özellikle Avrupa Birliği (AB) ve IMF ile anlaşma yoluyla alınan tasarruf tedbirlerinin uygulanmaya başlanması nedeniyle neredeyse sürekli hale gelen genel grevler kullanılmaktadır. Bununla birlikte Yunanistan'da 2010 yılında patlak veren eylemlerin geçmişi daha eskiye dayanmaktadır. Ülkede neo-liberalizm karşıtı eylemler dönemin ABD Başkanı Bill Clinton'un 1999 yılında Yunanistan'a gerçekleştirdiği ziyaret ile başlamıştır. Daha sonra 2007 yılında ülkenin yükseköğrenim sistemini özelleştirme amacıyla girişilen protestolar yeni bir eylemler dalgasını beraberinde getirmiştir. Eylemlerin dönüm noktası, 2008 yılının Aralık ayında gösteriler sırasında 16 yaşındaki Alexis Grigoropoulos'un polis tarafından öldürülmesi olmuştur (Psimitis, 2011: 191-192). Bunu daha önce belirtilen 2010 eylemleri izlemiştir. Yunanistan'daki toplumsal muhalefetin yükselişinde ülkenin tarihsel yapısının AB tarafından yapılan *"yardımlar"* aracılığıyla bozulmasına yönelik çabaların da etkili olduğu dile getirilmektedir (Harvey, 2013: 164).

2010 yılının Aralık ayında Tunus'ta sokak satıcısı Muhammed Bouazizi'nin kendisini yakarak intihar etmesiyle başlayıp Tunus devlet başkanı Ben Ali'nin istifa etmesiyle güçlenerek tüm Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine yayılan ve Arap Baharı olarak adlandırılan eylemler dizisi, yakın tarihin en güncel toplumsal hareket deneyimlerinden birini oluşturmuştur. Tunus'tan sonra Mısır'ın başkenti Kahire'deki Tahrir Meydanı ile simgeleşen Arap Baharı zamanla küresel eylemleri beraberinde getirmiştir. ABD merkezli İşgal Et Hareketi de Arap Baharı ile etkileşime giren deneyimler arasında yer almaktadır (Kerton, 2012: 302). Tunus, Mısır ve Libya'da önemli etkiler yaratıp zamanla bölgenin diğer ülkelerine de yayılan Arap Baharı, bugün özellikle 2013 yılının Temmuz ayında Mısır'da yaşanan askeri darbe ve Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle hala ciddi tartışmalara konu olmaktadır.

Kriz sonrası yeni toplumsal hareketler içerisinde yeni bir sivil toplum ve siyaset algısının geliştirilmesi bakımından Öfkeliler ile İşgal Et Hareketleri farklı iki örnek olarak dikkati çekmektedir (Yıldırım, 2013a: 93). Öfkeliler Hareketi, İşgal Et Hareketi için doğrudan emsal teşkil etmiştir. Dar açıdan bakıldığında hareket, küresel ekonomik kriz sonrası süreçte AB ve İspanya hükümeti tarafından alınan önlemlere karşı bir tepki niteliği taşımaktadır. Ancak Öfkeliler Hareketi, tek bir olayın sonucunda değil, birbirini izleyen olayların *"patlaması"* olarak yükselmiş bir inisiyatiftir. 2002 yılında Irak Savaşına verilen destek nedeniyle başlayan hükümet karşıtı protestolar, 2008 yılında ülkenin tamamına yayılan Bologna Süreci karşıtı eylemler, 2010 yılının Eylül ayında gerçekleştirilen genel grev vb. Öfkeliler Hareketinin yükselişine zemin hazırlamıştır (Durgan ve Snas, 2012: 119-120). Hareket, 15 Mayıs 2011 tarihinde, yerel seçimlerden yalnızca bir hafta önce, İspanya'daki insanlara neo-liberalleştirilmiş sol ile neo-liberal ve muhafazakâr sağ dışında da bir alternatif olduğunu gösterme hedefiyle başlamıştır (Castaneda, 2012: 309-310). *"Gerçek demokrasi, hemen*" sloganıyla yola çıkan Öfkeliler Hareketi, aynı zamanda neo-liberalizmin siyasal alanda yarattığı dışlanmaya karşı bir tepki niteliği de taşımaktadır (Hardt ve Negri, 2012a: 9). Öfkeliler Hareketi, 2013 yılının son aylarında *"X Partisi"* adı altında örgütlenerek siyaset sahnesine çıkmıştır.

İşgal Et Hareketine destek amacıyla İngiltere'nin başkenti Londra'da 15 Ekim 2011 tarihinde gerçekleştirilen ve uzunca bir süre etkili olan *"Birlikte İşgal*" eylemleri, neo-liberalizm karşıtı, ekonomik krizin faturasının emekçi sınıflara ödetilmesini reddeden, sosyal hakların geliştirilmesini talep eden ve savaş karşıtlığını kendisine ilke edinen bir niteliğe sahiptir. Başlangıçta, Wall Street'i İşgal Et ile benzer şekilde yalnızca Londra Borsasının temsili işgali için harekete geçen eylemler kısa sürede İngiltere'nin tamamına yayılmış ve zamanla kendi kültürünü oluşturmuştur (Gledhill, 2012: 342).

IV. İşgal Et Hareketi

Yeni toplumsal hareketlerin ABD tarihindeki en önemli örneğini oluşturan İşgal Et Hareketi, ABD'nde var olan toplumsal muhalefetten bağımsız olarak gelişmemiştir. Hareket, bir yandan kendisinden önceki deneyimlere katkıda bulunurken diğer yandan bir ölçüde onların eleştirisini de gerçekleşmiştir. Bu nedenle İşgal Et Hareketi, ABD'deki yeni toplumsal hareketlerin ve toplumsal muhalefetin doğasıyla birlikte ele alınmalıdır.

A. Amerika Birleşik Devletleri'nde Yeni Toplumsal Hareketler

ABD'de toplumsal muhalefetin tarihi 1773 yılında Boston'da yaşanan ünlü *"Çay Partisi"* eylemlerine kadar götürülmektedir[3]. Yeni toplumsal hareketler ekseninde bir inceleme yapıldığında ise dünya geneliyle benzer şekilde ABD'de de bu hareketlerin 1968 yılında başladığı söylenebilir. İkinci Dünya Savaşının sona erdiği 1945 yılından itibaren ABD'nin güdümünde işleyişini sürdüren kapitalist sistem, 1960'ların sonlarında büyük krizlerinden birini yaşarken bu krize tepki niteliğinde ortaya çıkan toplumsal muhalefetten ABD'de kendisine düşen payı almıştır.

1968 Hareketinin ABD boyutunu Tilly şu şekilde özetlemiştir: **i)** Kızılderili hareketinin ülke çapında yükselmesi **ii)** Vietnam Savaşı karşıtı protestoların güçlenmesi **iii)** Martin Luther King'in öldürülmesi sonucu ülke çapına yayılan çatışmalar **iv)** Çeşitli eyaletlerde öğrencilerin baskısıyla üniversitelerin kapatılması **v)** ABD tarihinde ilk kez üniversitelerde Maocu propagandaların yapılması **vi)** Che Guevera'nın muhalif gruplar için bir simge haline gelmesi **vii)** *"Yoksul Halkın Yürüyüşü"* adlı girişimle başkent Washington'da binlerce kişilik bir protesto gösterisinin yapılması **viii)** Dönemin ABD Başkanı Lyndon Johnson'un toplumsal muhalefet nedeniyle seçimlerde ikinci kez başarılı olamaması **ix)** Takip eden dönemdeki seçimlerde Cumhuriyetçi aday Richard Nixon ile Demokrat aday Hubert Humphrey arasında çok çekişmeli bir seçimin yaşanması (2008: 115).

1980'li yıllarda ABD'de yeni toplumsal hareketler nükleer silahlarla mücadelede, uluslararası dayanışmanın sağlanması, Güney Afrika'daki apartheid politikalarının kaldırılmasına yönelik kamuoyu oluşturulması ve ABD hükümetlerinin o dönemde Latin Amerika ülkeleri karşısında uyguladığı politikalardan vazgeçilmesi yönünde gelişmiştir (Reed, 2008: 189).

ABD'de yeni toplumsal hareketlerin 1990'lı yıllardaki gelişiminde *"Ter Atölyeleri Hareketi"*[4] olarak adlandırılan ve üretimlerini kapitalizmin çevre ülkelerine dışsallaştıran markalara karşı tepki eylemleri ortaya koyan inisiyatifin özgün bir yeri vardır. Ter Atölyeleri Hareketi, kısıtlı haklara sahip, düşük ücretlerle istihdam edilen, kötü yaşam koşulları altında varlığını sürdürmeye çalışan insanlar için üniversite öğrencileri tarafından gerçekleştirilen bir destek eylemi niteliği taşımaktadır. Bunun dışında 2004 yılında çokuluslu gıda tekellerin ve protesto etmek amacıyla gerçekleştirilen

---

[3] Çay Partisi eylemleri, Büyük Britanya'dan yüksek vergi oranlarıyla ABD'ye yapılan ithalatların protesto edilmesi amacıyla 1773 yılından itibaren gerçekleştirilen ve İngiliz çaylarının denize dökülmesini amaçlayan eylemler dizisidir.

[4] Ter Atölyeleri, 1800'lü yılların tehlikeli, güvencesiz ve düşük ücretli çalışma koşullarını simgelemektedir.

"Şişir Beni" eylemleri de ABD'nin yakın tarihinde gerçekleştirilen toplumsal hareket deneyimlerinden bir diğeridir (Gilbert, 2008: 140-141).

2000'li yılların başından itibaren ABD'de toplumsal muhalefet ekonomik ve siyasal gerekçelerden hareketle yükseliş göstermiştir. 1990'lı yılların sonundan itibaren Wall Street'te çöküş emarelerinin görülmeye başlanması ve buna bağlı olarak yoksulluk riskinde yaşanan artış muhalif hareketlerin ekonomik gerekçesini oluşturmaktadır. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de gerçekleştirilen saldırılar sonrasında bu saldırılardan sorumlu tutulan yahut destek verdiği düşünülen Müslüman ülkelere karşı girişilen operasyonlar, insansız hava uçaklarının kullanımı ve Guantanamo üssündeki tutukluların içinde bulunduğu şartlar ise muhalif hareketler için siyasal bir gerekçe sunmaktadır.

Toplumsal muhalefetin ekonomik ve siyasal gerekçeleri, gerek ulusal ve gerekse de uluslararası düzeyde çeşitli kurumlar tarafından dile getirilmektedir. ABD'de ulusal düzeyde bu konuları ele alan örgütlenmelerin başında *"Demokrasi Şimdi!"* adlı platform gelmektedir. Bunun yanında *"Birleşik Devletler Sosyal Forumu"* (USSF) da toplumsal muhalefet bakımından önem taşımaktadır.

Kendisini *"New York merkezli, bağımsız ve küresel bir haber inisiyatifi*" olarak tanımlayan Demokrasi Şimdi! Platformu, internet üzerinden muhalif nitelikli yayınlarda bulunmaktadır. Kullanıcıların çeşitli yöntemlerde katılımda ve katkıda bulunabildiği bu platform, ele aldığı konuları sürekli güncellemektedir. Geçmişte yaşanan demokrasi-karşıtı girişimleri de yeniden ele alan Platformun günümüz itibariyle değerlendirmeye aldığı konular; ABD'de uygulanan idam cezaları, sivil haklar, silah satışının kontrolü, Wikileaks, İşgal Et Hareketi, iklim değişikliği, nükleer silahlanma, Afro-Amerikan hareketinin tarihçesi, 11 Eylül Saldırıları, ABD'nin Rusya ile ilişkileri, Suriye sorunu, militarizm ve ABD ekonomisi şeklinde sıralanmaktadır. Platformun ele aldığı konuları özel örneklerden yola çıkarak açıkladığı da görülmektedir. Örneğin Wikileaks ile ilgili değerlendirmelerde Bradley Manning'e, idam cezası ile ilgili yayınlarda Troy Davis'e ve 11 Eylül ile ilgili bölümde de New York Polis Departmanı tarafından Müslümanlara karşı girişilen ajanlık programına yer verilmektedir. Benzer şekilde iklim değişikliği konusunda ise 2010 yılında bir çokuluslu işletme tarafından Meksika Körfezi kıyılarına gerçekleştirilen *"petrol sızıntısı"* ile 2011 yılında Colorado eyaletindeki sel ve fırtına sonrası yaşanan sosyo-ekonomik tahribata özel olarak yer verilmektedir (Democracy Now, 21 Eylül 2013).

USSF, ilk olarak 2007 yılında ABD'nin Detroit eyaletinde toplanmıştır. Daha sonra Forum, toplantılarına ülkenin farklı eyaletlerinde devam etmiştir. Forum, ekonomik ve ekolojik krize karşı çok boyutlu bir mücadele vermeyi

kendisine hedef olarak görmektedir. Forumun amaçları; toplumsal hareketler için stratejik bir tartışma alanı oluşturmak, yerel muhalif hareketler arasında iletişim sağlamak, siyasal güç haline gelmek için toplumsal mücadeleyi geliştirmek, uluslararası toplumsal hareketler ile ilişki kurulmasını sağlamak, yerel mücadele alanlarını geliştirmek ve başka bir dünyanın kurulması amacıyla gerekli teorik ve pratik mücadele alanlarını oluşturarak bir model haline gelmek biçiminde sıralanmaktadır. Özellikle 2008 Krizi sonrası süreçte USSF, ekonomik krizin milyonlarca Amerikalı üzerinde yarattığı kitlesel yoksulluğa, ekolojik ve toplumsal yıkıma karşı güçlü bir politik karşı duruş geliştirmeyi de özel bir hedef olarak görmeye başlamıştır (United States Social Forum, 24 Eylül 2013).

Açıklanan inisiyatiflerin dışında 2000'li yıllarda ABD'de *"Barış ve Adalet İçin Birleşin"* hareketi ile *"Savaşı ve Irkçılığı Durdurmak İçin Hemen Harekete Geç"* koalisyonu toplumsal muhalefet açısından öneme sahip diğer örgütlenmeler olarak dikkati çekmektedir. ABD'de İşgal Et öncesi toplumsal hareketler içerisinde özellikle ele alınması gereken bir diğer toplumsal muhalefet örneği de 2011 yılında Wisconsin eyaletinde yerel hükümet tarafından sendikaların kamu sektöründen tamamen çıkarılması için yapılması değişiklikler nedeniyle gerçekleşmiştir. Bu girişimler ülkenin farklı bölgelerindeki kitlesel muhalefet eylemleriyle sonuçlanmıştır (Zweig, 2012: 203).

B. İşgal Et Hareketinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

İşgal Et Hareketi, Kanada merkezli bağımsız medya kuruluşu Adbusters'ın internet üzerinden yürüttüğü faaliyetler ile başlamıştır. 2011 yılının Haziran ayında Wall Street'i İşgal Et başlıklı bir internet sitesi[5] yayınlayan kuruluş, aynı yılın Temmuz ayında 17 Eylül tarihinde Wall Street'te için *"yeni bir Tahrir Momenti"* yaratılması amacıyla çağrıda bulunmuştur. Süreç devam ederken Eylül ayı başında Hareketin en çok kullandığı sosyal medya alanlarından biri olan Tumblr[6] aracılığıyla *"Biz %99'uz"* sloganı dile getirilmiş ve ABD halkının kendilerini neden %99'luk içinde gördükleri ve geriye kalan %1'lik kesime neden tepki duyduklarını sorgulanmıştır (Adbusters, 27 Eylül 2013).

17 Eylül 2011 tarihindeki eylemler ilk etapta ana akım medya tarafından ilgi görmese de daha sonra eylemlerin genişlemesi ve ABD muhalefeti içerisinde önemli yere sahip popüler isimlerin de destek vermeleriyle birlikte ABD'nin ana gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. İlk günlerde eylemlerini Wall Street çevresinde gerçekleştiren katılımcılar daha

[5] http://occupywallst.org/ (28.09.2015)
[6] http://wearethe99percent.tumblr.com/ (28.09.2015)

sonra New York'un ünlü Zucotti Parkını kendilerine merkez edinmişlerdir. Bunu ülkenin farklı eyaletlerindeki destek eylemleri izlemiştir. Başlangıçta ana akım medya ile benzer şekilde siyaset kurumu tarafından da yokmuş gibi davranılan ve *"marjinal"* olarak değerlendirilen İşgal Et Hareketine katılan eylemcileri New York Belediye Başkanı Michael Bloomberg *"New York turizmine zarar vermekle"* suçlamıştır. Ancak hareketin giderek güçlenmesiyle birlikte Bloomberg de harekete karşı *"anlayışlı"* bir tavra bürünmüştür. Wall Street'te başlayan eylemleri ABD'nin diğer eyaletlerindeki ve farklı kıtalardaki destek eylemleri izlemiştir. Arap Baharı sürecinde Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'in devrilmesinde rol alan aktivistlerin Ekim ayının sonlarında eylemcilere destek amaçlı gerçekleştirdikleri ziyaret ile başlayan etkileşim süreci nedeniyle İşgal Et Hareketini *"Amerikan Sonbaharı"* olarak adlandıran yaklaşımların da ön plana çıktığı görülmüştür (The Week, 21 Kasım 2011).

İnternet üzerinden yapılan basit bir çağrıyla başlayıp zamanla ülke geneline yayılan İşgal Et Hareketinin bu denli yoğun ilgi görmesinde ve etkili olmasında ABD Başkanı Obama'nın ekonomik kriz sonrası takındığı tutum etkili olmuştur. Gerçekten Obama'nın iktidara gelişiyle birlikte ABD toplumunda ekonomik krizin sorumluları olarak görülen finans çevrelerinin yargılanacağına ve sosyal adaletin sağlanacağına yönelik beklentilerin karşılık bulmamasının yarattığı umutsuzluk, İşgal Et Hareketinin yükselişinde önemli rol oynamıştır (Trudell, 2012: 110).

ABD Başkanı Obama, İşgal Et Hareketini *"finans sisteminin işleyişinin yarattığı geniş tabanlı hayal kırıklığının sonucu"* olarak yorumlamıştır. Obama bu görüşünü hareketin öfkesinin merkezinde yer alan Wall Street imgesine odaklanmasına dayanarak geliştirmiştir. ABD Başkanının İşgal Et Hareketi ile ilgili yorumlarını yalnızca finansal sistemin işleyişi ile sınırlı tutulması ve hareketin diğer taleplerini göz ardı etmesi bir süre sonra İşgal Et Hareketinin Obama karşıtı bir niteliğe bürünmesi sonucunu doğurmuştur.

Yeni toplumsal hareketler kavramında olduğu gibi, yeni toplumsal hareket örnekleri için de ayırt edici özellikler ekseninde bir değerlendirme yapmak hareketin öneminin anlaşılması bakımından yerinde olacaktır.

C. İşgal Et Hareketinin Ayırt Edici Özellikleri

İşgal Et Hareketinin gelişim süreci içerisinde en çok gündeme gelen konuların başında 2008 yılındaki krizle birlikte yaşanan Wall Street merkezli çöküşün sebebi olarak görülen finansal sistemin gelirin daha adil bir şekilde dağıtılabileceği bir yapıya büründürülebileceği düşüncesi gelmektedir. Bunu eğitim başta olmak üzere çeşitli sosyal hakların *"tasarruf"* politikaları nedeniyle aşındırılmasına yönelik tepkiler izlemektedir. Ayrıca eylemciler, işçi hareketlerini yanlarına çekmek adına kriz sonrası ABD ekonomisinin geldiği

durumun tüm kamu çalışanlarını, öğretmenleri ve hizmetler sektörü çalışanlarını da yoksullaştırdığını belirten söylemler kullanmışlardır. Zamanla, ülkedeki sendikaların belirli bir ölçüde de olsa İşgal Et Hareketine destek verdikleri görülmüştür. Tüm bunlara ek olarak, ekonomi temelli söylemlerin ötesinde, ABD'deki iki partili seçim sistemini ve kamusal alanların daraltılmasını içeren ve ülkedeki sistemin *"demokrasiden çok plütokrasiye benzediğini"* iddia eden söylemler de hareketin gelişim sürecinde dikkati çekmiştir (Shepard, 2012: 122-123).

Eylem ve söylem bakımından bir değerlendirme yapıldığında İşgal Et Hareketinin ilk ayırt edici özelliği olarak neo-liberal ekonomi politikalarına ve bu politikalarla desteklenen küreselleşme sürecine karşıtlık düşüncesinin ön plana çıktığı söylenebilir. Bu bağlamda İşgal Et Hareketi, ekonomik krize ve sonrasında alınan önlemlere karşı ABD toplumunda ortaya çıkan öfkeyi ve hayal kırıklığını sembolize etmektedir (Trudell, 2012: 103).

Hareketin ilk olarak Wall Street'i hedef alması da neo-liberal küreselleşme karşıtlığının bir parçasını oluşturmaktadır. Eylemciler tepkilerini neo-liberalizmin simgesi olarak gördükleri Wall Street'e yöneltmişlerdir (Zweig, 2012: 274). Başlangıçta bu yönde gelişen tepki zamanla yeni alanlara da yönelmiş ve böylece İşgal Et Hareketi, sermayenin küreselleşmesi karşısında yeni toplumsal hareketlerin geldiği noktayı simgeler bir niteliğe bürünmüştür (Yıldırım, 2012: 237).

Bu noktada kriz ve İşgal Et Hareketi sonrası süreçte yapılan bir alan araştırmanın sonuçlarının değerlendirilmesi anlamlı olacaktır. 2012 yılında yapılan bir çalışmaya göre ABD toplumunun büyük bir çoğunluğu uzun zamandır ülkedeki zenginliğin tümünün birkaç zengin insanın ve çokuluslu işletmelerin elinde olduğuna inanmaktadır. ABD'lilerin %61'i ekonomik sistemin adaletsizlik temelinde ilerlediğini düşünmektedir. Bunun yanında araştırmaya katılanların yarısından fazlası ülkedeki vergi sisteminin zenginler lehine işlediği kanısındadır. %58'lik bir kesim de bankaları ve finans kurumlarını ABD için en önemli tehdit olarak görmektedir (Stucke, 2012: 4).

İşgal Et Hareketi tarafından en çok kullanılan *"Biz %99'uz"* sloganı nüfusun %99'unun geriye kalan %1'e tabi oluşuna karşı bir tepkiyi ortaya koymaktadır. Hareket, ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve ekolojik alanlarda %1'lik kesimin neden olduğu eşitsizlik süreçlerine karşı bir duruşu simgelemektedir (Hardt ve Negri, 2012a: 20). *"Biz %99'uz"* sloganı aynı zamanda 2008 Krizi ile birlikte aldıkları ipotekli kredileri geri ödeyemeyen orta sınıfa mensup bireylerin bir araya gelmelerini temsil etmektedir. Buna göre İşgal Et Hareketi, eski ABD Başkanlarından Bill Clinton'un deyimiyle *"çok çalışan ve kurallara bağlı kalan, geçimini sağlamak için her gün işe giden*

sıradan erkekler ve kadınlardan" oluşan orta sınıfın muhalif hareketi olma özelliğine sahiptir (Zweig, 2012: 45).

Bir orta sınıf hareketi olmanın yanında İşgal Et Hareketi, etkileşime girdiği benzerlerinde olduğu gibi liderlik olgusunu reddeden bir inisiyatiftir. Bu durum, henüz hareketin başladığı ilk günden itibaren dile getirilmeye başlanmıştır. Hareket, bir lider yaratmayı değil, yurttaşlar üzerinde etkili olmak suretiyle finansal sistemin işleyişini siyasal yaşamın dışında tutmayı ve demokrasiyi geliştirmeyi hedeflemektedir (Adbusters, 6 Eylül 2011).

İşgal Et Hareketi ile emek hareketi arasındaki ilişki, ayırt edici özellikler bakımından en tartışmalı alanlardan birini oluşturmaktadır. Başlangıçta ABD'nin tek büyük işçi sendikası olan Amerikan Emek Federasyonu-Endüstriyel Örgütler Kongresi (AFL-CIO) Başkanı Richard Trumka aracılığıyla ifade özgürlüğü hakkını ve barışçıl gösterileri onayladıklarını belirterek harekete biçimsel bir destek vermiştir (Shepard, 2012: 131). Daha sonra hareketin süreklilik kazanması ve etkinliğinin artması ile birlikte Trumka, İşgal Et Hareketini *"kontrolden çıkmış ve ülkedeki eşitsizliklerin kaynağını oluşturan Wall Street'e bir karşı duruş"* olarak tanımlamıştır. Bu süreçte AFL-CIO'ya bağlı çok sayıda sendika da ülkenin farklı bölgelerinde eylemlere kitlesel olarak destek vermiştir (Nichols, 2011). Böylece süreç ilerledikçe emek hareketi ile İşgal Et Hareketi arasındaki ilişki derinleşmeye başlamıştır. Bununla birlikte İşgal Et Hareketinin ABD'de toplumsal muhalefet ile emek hareketi arasındaki ilişkisizliği tümden ortadan kaldırdığı yönündeki düşüncelerin (Trudell, 2012: 103) de fazla iddialı olduğu belirtilmelidir.

Alternatif medya araçlarının yoğun şekilde kullanımı İşgal Et Hareketinin ayırt edici özelliklerinden bir diğeridir. İşgal Et Hareketinde bu araçların kullanımı, 2000'lerin başındaki deneyimlerden farklı olarak ve Öfkeliler Hareketi ile Arap Baharı deneyimleriyle benzer şekilde siber eylemler şeklinde değil sosyal medya üzerinden örgütlenme yoluyla gerçekleşmiştir. Daha önce belirtildiği gibi hareketin ilk çağrısı dahi internet üzerinden yapılmıştır. İşgal Et Hareketinin yeni medya araçları bakımından itici gücünü ise küresel ölçekte en çok kullanılan üç sosyal paylaşım ağı olan Facebook, Twitter ve Tumblr oluşturmuştur. Eylemciler bu ağlar üzerinden ulusal ve uluslararası düzeyde oluşturulan sayfalar aracılığıyla çok sayıda paylaşımda bulunmuşlardır. Bu paylaşımlar, eylemlerin fiili boyutu sona ermesine rağmen çok uzun süre devam etmiş ve hareketin sanal ortamda dahi olsa kurumsallaşmasına katkı sağlamıştır (Gaby ve Caren, 2012: 369-370).

Kent hakkı bakımından bir değerlendirme yapıldığında İşgal Et Hareketi iki katmanlı bir seçenek sunmaktadır. Bu katmanlar; kentlerin insan yaşamına uygun şekilde ıslah edilmesi ve kentlerin bir siyasal tartışma alanı

haline getirilmesidir. Kent hakkının bir parçası olarak park işgallerinin sosyal ve siyasal ihtiyaçların karşılanması bakımından özel bir öneme sahip olduğu belirtilmektedir. Parklarda düzenlenen toplantıların, mekânsal ve siyasal dışlanmaya maruz bırakılmış bireylerin bu haklarını kullanmaları noktasında etkili olduğu ileri sürülmektedir. Aynı zamanda parkların giderek yoksullaşan bireyler için kamu kurumları tarafından sağlanmayan yahut eksik sağlanan çeşitli ihtiyaçların karşılanması konusunda bedelsiz bir toplantı alanı oluşturduğu iddia edilmektedir (Schein, 2012: 337).

İşgal Et Hareketinin savaş karşıtı bir niteliğe sahip olduğu da ileri sürülmektedir. ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan beri yürüttüğü ve 11 Eylül sonrası süreçte iyiden iyiye hızlandırdığı savaş ve işgal politikası, hareketin ortaya çıkış gerekçelerinden biri olarak görülmektedir. ABD toplumundan sağlanan vergilerin batık finans kurumlarının kurtarılmasının yanında Irak ve Afganistan'da gerçekleştirilen savaşları da finanse etmesi, İşgal Et Hareketinin savaş karşıtı bir niteliğe sahip olmasını sağlamıştır (Chomsky, 2013: 17).

İşgal Et Hareketinin ayırt edici özelliklerinden bir diğeri de bu hareketlere katılanların ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda kendileri hakkında karar alan kesimlere karşı yönelttiği tepkidir. Hareket, *"temsil edilememe"* sorununa karşı bir tepki niteliği taşımaktadır. İşsizler, güvencesiz çalışanlar, işsizlik sorunuyla karşılaşması muhtemel öğrenciler, bankacılık sisteminden mağdur olanlar, toplumsal yaşamın çeşitli alanlarında ayrımcılığa uğrayan kesimler vb. İşgal Et Hareketi ile kendilerini temsil edebilecekleri bir alana ulaşmışlardır. Benzer bir eğilim, Öfkeliler Hareketinde de söz konusu olmuştur (Yıldırım, 2013b: 153).

D. Küresel Mayıs Manifestosu

Daha önce belirtildiği gibi yeni toplumsal hareketler, kapitalist sistemin işleyişinin sınırları içinde kalmakla ve dönüştürücü bir niteliğe sahip olmamakla suçlanmakta ve hâkim ideolojiyle eklemlenme ile itham edilmektedirler. Bu çerçevede yeni toplumsal hareketlerin *"dünyayı anlama kapasitesini yok eden liberal bir virüsün etkisi altında oldukları"* belirtilmektedir. Bu görüşe göre yeni toplumsal hareketler ancak bu virüsten kurtulup toplumsal dönüşüm yönünde bir düşünce sistemine kavuştuklarında özgür ve bağımsız hale gelebileceklerdir (Amin, 2011: 172). Yapılan bu eleştiride yeni toplumsal hareketler, kapitalist sistem içerisinde faaliyet gösterirken geleneksel emek hareketi de dâhil olmak üzere kendilerinden önceki tüm toplumsal muhalefet deneyimlerinden daha radikal önerilerle ve alternatiflerle kamuoyunun karşısına çıktıkları göz ardı edilmektedir. Bu açıklama, farklı yeni toplumsal hareket örneklerinin yayınladıkları manifestolarla somutlaşmaktadır. Gerçekten yeni toplumsal hareketler, neo-liberal ideolojiyle eklemlenmek bir yana, bu ideolojiye karşı çıkmakta ve

küreselleşme sürecini toplumsal çoğunluk adına daha adil hale getirmeyi hedeflemektedirler. Bu kapsamda dile getiren bir diğer eleştiri de yeni toplumsal hareketlerin neo-liberal ekonomi politikalarının neden olduğu sonuçları yorumlamakta etkili olduğu ancak alternatif oluşturmaktan yoksun kaldıklarıdır (Wallerstein, 20 Nisan 2013). Bu eleştirinin yanıtını da yeni toplumsal hareketler tarafından yayınlanan manifestolarda aramak gerekir. Tüm bu açıklamalar ışığında İşgal Et Hareketi *"Küresel Mayıs Manifestosu"*[7] aracılığıyla politika önerilerini açık bir şekilde ortaya koymuştur

Küresel Mayıs Manifestosu, *"başka bir alternatifin olmadığı"* iddiasına bir karşı çıkış niteliği taşımaktadır. Manifesto, Uluslararası İşgal Et Meclisi adı verilen yapı tarafından dünyanın farklı bölgelerinde örgütlenmiş grupların görüşleri uyarınca hazırlanmış ve kabul edilmiştir. Manifestonun yazılma süreci uluslararası alanda herkese açık şekilde yürütülmüştür. Manifesto metni, dinamik bir yapıya sahiptir ve geliştirilmeye açıktır. Temelde ekonomik kaynakların yoksulluğu arttıracak ve güvencesizliğe neden olacak şekilde sınırlı bir azınlığın elinde toplanmasını reddeder nitelikte bir belge olan manifesto, 2008 Krizi ile birlikte ekonomik alanda yaşanan gelişmeler sonrası alınan politika önlemlerine karşı bir tepki niteliği de taşımaktadır. Küresel Mayıs Manifestosu, sosyo-ekonomik, finansal ve demokratik alanlara ilişkin çözüm önerilerini de içermektedir.

Küresel Mayıs Manifestosunun sosyo-ekonomik talepleri; ücretsiz ve evrensel sağlık hakkının, tüm düzeylerde eğitime erişimin, barınmanın ve çocuk bakım hakkının tanınmasını, evrensel temel gelir uygulamasının kabulünü, boş zaman ve kültür faaliyetleri hakkının yasalarla güvence altına alınmasını, gıda güvenliğinin ve sürdürülebilir tarımın teşvik edilmesini, ekolojik dengenin ve yenilebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesini ve kaynakların dağılımında ve kullanımında adaletin sağlanmasını içermektedir. Finansallaşma karşıtı talepler noktasında Manifesto, vergi ve finans cennetlerinin kaldırılmasına, uluslararası finans kuruluşlarının demokratikleşmesine, ülkeler arası eşitlik prensibinin yerleştirilmesine, sermaye kurtarma operasyonlarının sonlandırılmasına ve insanın ekonomiye olan üstünlüğünün ön plana çıkartılmasına vurgu yapmaktadır. Son olarak demokratik talepler ise ayrıcalıklı konumdaki ülkelerin oluşturduğu yapıların etkinliğinin azaltılması, doğrudan demokrasinin desteklenmesi ve katılımcı demokrasinin geliştirilmesi, medya yönetiminin iyileştirilmesi, yolsuzluğa karşı tolerans gösterilmemesi, toplanma ve gösteri özgürlüğünün eksiksiz biçimde

---

[7] Küresel Mayıs Manifestosu tam metin için bakınız http://www.theguardian.com/commentisfree/2012/may/11/occupy-globalmay-manifesto (29.09.2015)

tanınması, sanal hakların tanımlanması, askeri harcamaların en aza çekilmesi ve her türlü ayrımcılığın reddi konularında yoğunlaşmaktadır.

SONUÇ

Toplumsal hareketlerin tarihsel olarak işçi sınıfının mücadelesi ekseninde geliştiği çalışma içerisinde belirtilmiştir. Bu durum, 1960'lı yılların son dönemine kadar devam etmiştir. Belirtilen dönemde gerek kapitalist sistemin karşı karşıya kaldığı ekonomik krizler ve gerekse de mevcut mücadele anlayışının toplumsal yığınlar tarafından yetersiz görülmesi nedeniyle yeni toplumsal hareketler bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. 1968 Hareketi ile birlikte başlayan bu süreç, bir yandan geleneksel emek hareketinin eleştirisini gerçekleştirirken diğer yandan dinamik bir yapı içerisinde gelişimini sürdürmüştür. Kimlik hareketleri ile başlayan bu süreç, 1990'lı yılların sonundan itibaren uluslararası düzeyde örgütlenme girişimleri ile devam etmiştir. Ancak 2008 Krizi, uluslararası girişimlerin eksikliklerinin daha görünür olmasını sağlamış ve böylece yeni toplumsal hareketlerin üçüncü gelişim dalgası olarak görülen örnekler ön plana çıkmıştır. İşgal Et Hareketi, Yunanistan, Arap Baharı ve Öfkeliler Hareketi örnekleriyle birlikte bu durumun bir ürünüdür.

İşgal Et Hareketi, kapitalizmin merkez ülkelerinden birinde toplumsal muhalefetin güçlü bir şekilde kamuoyu oluşturabileceğini ve devrimci olmasa da reformist amaçlarla toplumsal dönüşüm talep edebileceğini açık şekilde göstermiştir. Kapitalizmin krizi karşısında İşgal Et Hareketi, sosyalist ya da totaliter yönelimleri değil sosyal adalet düşüncesini ön plana çıkartmıştır.

2008 Krizi ile birlikte, krizin bir nedeni olarak görülen *"tüketimin geliri aşması paradoksu"* sorunun bir sonucu olarak ABD'de toplumsal yaşamın düzenleyicilerinden olan finansallaşma düşüncesi sorgulanmaya başlanmıştır. İnsanlar, borçlu hale gelmelerinin ve bu borçluluğun tüm yaşamlarını etkilemelerinin sorumlusu olarak gördükleri finans kurumlarına ve onların temsil ettiği finansallaşma düşüncesine olan tepkilerini İşgal Et Hareketi ile göstermişlerdir. Böylece geçmişte Amerikan rüyasının simgesini oluşturan finansallaşmış kapitalizm, günümüzde toplumsal muhalefetin en çok tepki gösterdiği alanlardan biri haline gelmiştir.

Ulusal düzeyde başlayan İşgal Et Hareketi, eylem ve söylem biçimleriyle küresel bir karşı çıkışta bulunmuştur. Küresel Mayıs Manifestosu bu açıklamanın en somut örneğini oluşturmaktadır. Manifesto aracılığıyla İşgal Et Hareketi, her yerdeki sosyal adaletin esas alındığı yeni bir dünya hayalinin ortaya koyulmasına ve bunun için çaba sarf edilmesine dayanan alternatif bir yönelimin oluşturulmasına bir ölçüde de olsa katkıda bulunmuştur.

Alternatif medya araçlarının kullanımı noktasında da İşgal Et Hareketi özgün bir örnek olarak kendisini göstermiştir. DSF ile başlayan süreçten farklı olarak İşgal Et Hareketi alternatif medya araçlarını bir karşı saldırı alanı olarak değil örgütlenme ve propaganda alanı olarak kullanmıştır. Bu özelliğiyle hareket, Arap Baharı ile birlikte oldukça yoğun biçimde tartışılan alternatif medya araçlarının yeni toplumsal hareketler üzerindeki etkileri konusunda yeni tartışma alanları açmıştır.

Yeni toplumsal hareketlerin geleneksel emek hareketiyle bütünleşmesi konusunda İşgal Et Hareketinin başarı sağladığını ileri sürmek oldukça iddialı olacaktır. ABD'deki tek üst sendikal kuruluş olan AFL-CIO, İşgal Et Hareketinin hiçbir eylemine doğrudan destek vermemiştir. Bazı eyaletlerde AFL-CIO'ya bağlı sendikaların İşgal Et eylemlerini destekledikleri görülse de bu durum kurumsal bir boyuta ulaşmamıştır.

Kent hakkı bakımından İşgal Et Hareketi Zucotti Parkı örneği ile bir simge oluştursa da aynı gelişim süreci içerisinde değerlendirildiği diğer eylem örnekleri kadar etkili olamamıştır. Gerçekten Zucotti Parkı, Arap Baharının Mısır ayağının simgesi haline gelen Tahrir Meydanı ve Öfkeliler Hareketinin simgesi olan Plaza de Katalunya kadar yerleşik bir örnek halini alamamıştır.

Yeni toplumsal hareketlerle ilgili çalışmaların hemen hepsinde, önemli olanın yalnızca hareketlerin amaçlarına ulaşması olmadığı belirtilmektedir. Yapılan çalışmalarda bu hareketlerin başka bir dünyanın mümkün kılınması konusunda alternatifler sunup sunmadığının da dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu gerçekten yola çıkarak İşgal Et Hareketi, kimi alanlarda önemli etkiler ve dönüşümler yaratamasa da birçok konuda sunduğu alternatiflerle ve sağladığı etkinlikle yeni toplumsal hareketlerin güncel örnekleri içerisinde önemli bir yerde konumlanmıştır.

KAYNAKÇA

Amin, S. (2011) "Emek Cephesinin Birliğini Yeniden İnşa Etmek", Bürkev, Y. Özuğurlu, M. Özdek, Y. Ve Elgür, E.V. (der) **Hak Mücadeleleri I** (çev. K. Akbaş), içinde, Ankara: Notabene Yayınları, 153-164.

Arrighi, G. Hopkins, K.T. Ve Wallerstein, I. (1995) **Karşıtı Hareketler** (çev. C. Kanat-B. Somay-S. Sökmen), İstanbul: Metis Yayınları.

Birchall, I. (2008) "Bütün İktidar Hayal Gücüne", Barker, C. (der) **Devrim Provaları** (çev. U. Haskan-İ. Yılmaz) içinde, İstanbul: Yordam Kitap, 18-66.

Boratav, K. (2011) **Bir Krizin Kısa Hikâyesi**, Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Bürkev, Y. Ve Özuğurlu, M. (2011) "21.Yüzyılda Toplumsal Hak Mücadelelerinin Sınıf İçeriği", Bürkev, Y. Özuğurlu, M. Özdek, Y. Ve Elgür, E.V. (der) **Hak Mücadeleleri I** içinde, Ankara: Notabene Yayınları, 15-50.

Byrd, C. S. Ve Jasny, L. (2010) "Transnational Movement Innovation and Collaboration: Analysis of World Social Forum Networks", **Social Movement Studies Journal,** vol.9, no.4, 355-372.

Camacho M. C. Ve Nieto, R. A. J. (2009) "Finansal Sermayenin Küreselleşmesi: 1997-2008", Lapavistas, C. (der) **Finansallaşma ve Kapitalizmin Krizi** (çev. T. Öncel) içinde, İstanbul: Yordam Kitap, 225-255.

Carr, M. Ve Chen, M. (2004) **Globalization, social exclusion and work: with special reference to informal employment and gender,** Geneva: International Labor Office Working Papers No.20.

Castaneda, E. (2012) "The Indignados of Spain: A Precendent to Occupy Wall Street", **Social Movement Studies Journal,** vol.11, no.3-4, 309-319.

Chomsky, N. (2013) **Occupy/İşgal Et** (çev. O. Akınhay), İstanbul: Agora Kitaplığı.

Colas, A. (2008) "Neoliberalizm, Küreselleşme ve Uluslararası İlişkiler", Filho, A.S. Ve Johnston, D. (der) **Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki** (çev. Ş.Başlı-T.Öncel) içinde, İstanbul: Yordam Kitap, 123-139.

Çoban, B. (2009a) "Yeni Toplumsal Hareketler, Sınıf Mücadelesi ve Ütopya", Çoban, B. (der) **Yeni Toplumsal Hareketler Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet** içinde, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 9-42.

Çoban, B. (2009b) "Toplumsal Hareketler ve Radikal Medya", Çoban, B. (der) **Yeni Toplumsal Hareketler Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet** içinde, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 43-62.

Deluca, M. K. Ve Peeples, J. (2002) "From Public Sphere to Public Screen: Democracy, Activism, and the Violence of Seattle", **Critical Studies in Media Communication,** Vol.19, no.2, 125-151.

Dumenil, G. Ve LEVY D. (2008) "Neoliberal (Karşı) Devrim", Filho, A.S. Ve Johnston, D. (der) **Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki** (çev. Ş.Başlı-T.Öncel) içinde, İstanbul: Yordam Kitap, 25-41.

Durgan, A. Ve Snas, J. (2012) "Kimse Bizi Temsil Etmiyor İspanya'da 15 Mayıs Hareketi", **Marx 21 Kitap Dizisi No.4** içinde, İstanbul: Yön Matbaacılık, 117-128.

Dymski A.G. Ve Kerstenetzky L. C. (2008) "Global Basic Income and Financial Globalization", **12th Basic Income Network Congress,** 20-21 June 2008, Dublin.

Filho, A.S. (2008) "Washington Uzlaşmasından Washington Sonrası Uzlaşmasına: İktisadi Kalkınmaya Dair Neoliberal Gündemler", Filho, A.S. Ve Johnston, D. (der) **Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki** (çev. Ş.Başlı-T.Öncel) içinde, İstanbul: Yordam Kitap, 191-201.

Fraser, N. (2010) "Injustice at Intersecting Scales: On Social Exclusion and Global Poor", **European Journal of Social Theory,** vol.13, no.3, 363-371.

Gaby, S. Ve Caren, N. (2012) "Occupy Online: How Cute Old Men and Malcolm X Recruited 400,000 US Users to OWS on Facebook", **Social Movement Studies Journal,** vol.11, no.3-4, 367-374.

George, S. (2005) **Başka Bir Dünya Mümkün, Eğer** (çev: A. Tonak)**,** İstanbul: Metis Yayınları.

Gilbert, J. (2008) **Antikapitalizm ve Kültür** (çev. T. Sağlam), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gledhill, J. (2012) "Collecting Occupy London: Public Collecting Institutions and Social Protest Movements in the 21st Century", **Social Movement Studies Journal,** vol.11, no.3-4, 342-348.

Gonzalez, M. (2008) "İşçiler Birleşiyor", Barker, C. (der) **Devrim Provaları** (çev. U. Haskan-İ. Yılmaz) içinde, İstanbul: Yordam Kitap, 73-140.

Gorz, A. (2007) **İktisadi Aklın Eleştirisi** (çev. I. Ergüden)**,** İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hardt, M. Ve Negri, A. (2012a) **Duyuru** (çev. A. Yılmaz)**,** İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hardt, M. Ve Negri, A. (2012b) **İmparatorluk** (çev. A. Yılmaz)**,** İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Harvey, D. (1993) "Esneklik: tehdit mi yoksa fırsat mı?", **Toplum ve Bilim Dergisi,** Sayı.56-61, 83-92.

Harvey, D. (2013) **Asi Şehirler** (çev. A. D. Temiz), İstanbul: Metis Yayınları.

Haynes, M. (2012) "21.Yüzyılda Küresel Şehirler, Küresel İşçiler", **Marx 21 Kitap Dizisi No.4** içinde, İstanbul: Yön Matbaacılık, 19-44.

http://theweek.com/article/index/220100/occupy-wall-street-a-protest-timeline (10.11.2015)

http://www.democracynow.org/topics (11.10.2015)

http://www.ussocialforum.net/about (11.10.2015)

https://www.adbusters.org/blogs/adbusters-blog/occupy-wall-street-will-lay-siege-us-greed.html (11.10.2015)

Jamet, S. (2007) **Combating Poverty and Social Exclusion,** Paris: OECD Economics Department Working Papers No.569.

Jordan, T. (2002) **Eylemci!** (çev. G. Ç. Güven), İstanbul: Kitap Yayınevi.

Kalfa, C. Ve Ataay, F. (2008) "Küresel Toplumsal Hareketler", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** cilt.16, sayı.2, 127-149.

Kalouche, F. Ve Mielants, E. (2008) "Dünya Sisteminin ve Sistem Karşıtı Hareketlerin Dönüşümü: 1968-2005", Martin, G.W. (der) **Toplumsal Hareketler 1750-2005** (çev. D. Keskin) içinde, İstanbul: Versus Kitap, 219-282.

Katsiaficas, G. (1987) **The Imagination of The New Left,** Cambridge: South End Press.

Kerton, S. (2012) "Tahrir, Here? The Influence of the Arab Uprisings on the Emergence of Occupy", **Social Movement Studies Journal,** vol.11, no.3-4, 302-308.

Khan, R. A. (2012) **Inequality in Our Age,** Massachusetts: Political Economy Research Institute Working Papers No.277.

Koray, M. (2011) **Kapitalizm Küreselleşirken Dünya Ahvali,** İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Lapavistas, C. (2009) "Finansallaşmış Kapitalizm: Kriz ve Finansal Müsadere", Lapavistas, C. (der) **Finansallaşma ve Kapitalizmin Krizi** (çev. T. Öncel) içinde, İstanbul: Yordam Kitap, 25-74.

Lelandais, E. G. (2009) "Sosyal Hareketler Teorileri ve Küreselleşme", Çoban, B. (der) **Yeni Toplumsal Hareketler Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet** içinde, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 63-90.

Marshall, H. T. (2006) Humphrey Thomas, "Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar", **Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar** (çev. A. Kaya) içinde, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Munck, R. (2003) **Emeğin Yeni Dünyası** (çev. M. Tekçe)**,** İstanbul: Kitap Yayınevi.

Munck, R. (2013) "The Precariat: a view from the South", **Third World Quarterly,** vol.35, no.5, 747-762.

Nichols, J. (2011) *"AFL-CIO's Trumka Hails Occupy Wall Street"* http://www.thenation.com/blog/163737/afl-cios-trumka-hails-occupy-wall-street# (17.09.2013)

Özkazanç, A. (2009) "Toplumsal Vatandaşlık ve Neo-liberalizm Sorunu", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,** cilt.65, sayı.1, 247-274.

Palley, I. T. (2008) "Neoliberal Dönemde Anayolcu İktisat Kuramı", Filho, A.S. Ve Johnston, D. (der) **Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki** (çev. Ş.Başlı-T.Öncel) içinde, İstanbul: Yordam Kitap, 59-75.

Patnaik, P. (2006) "Emperyalizmin Yeni Evresinde Ekonomi", Türel, O. Gürkan C. Ve Taştan. Ö. (der) **Küreselleşmeye Güneyden Tepkiler** içinde, İstanbul: Dipnot Yayınları, 93-111.

Psimitis, M. (2011) "The Protest Cycle of Spring 2010 in Greece", **Social Movement Studies Journal,** vol. 10, no.2, 191-197.

Reed, V.T. (2008) "Globalization and the 21st-century US peace movement", Chiba, S. Ve Schoenbaum J.T. (der) **Peace Movements and Pacifism After September 11** içinde**,** Cheltenham: Edward Elgar Publications, 183-200.

Rico, S. A. (2008) *"Kapitalizmin Üstünlüğü",* http://www.sendika.org/2008/11/kapitalizmin-ustunlugu-santiago-alba-rico/ (18.09.2013)

Roy, A. (2011) *"Hepimiz İşgalciyiz",* http://www.sendika.org/2011/11/hepimiz-isgalciyiz-arundhati-roy-the-guardian-sol-kure/ (11.10.2015)

Schein, R. (2012) "Whose Occupation: Homelesness and the Politics of Park Encampments", **Social Movement Studies Journal,** vol.11, no.3-4, 335-341.

Shepard, H. B. (2012) "Labor and Occupy Wall Street: Common Causes and Uneasy Alliances", **The Journal of Labor and Society,** vol.15, no.2, 121-134.

Standing, G. (2011) **The Precariat: The New Dangerous Class,** New York: Bloomsbury Publishing.

Stucke, E. M. (2012) **Occupy Wall Street and Antitrust,** Tennessee: Social Science Research Network Working Papers No.33.

Sustam, E. (2009) "Küresel Kapitalizm Çağında Yeni Sosyal Hareketleri Okumak: Küresel Travma, Kriz Toplumu ve Favelas'lar!", Çoban, B. (der)

Yeni Toplumsal Hareketler Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet içinde, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 91-146.

Tilly, C. (2008) **Toplumsal Hareketler 1768-2004** (çev. O. Düz), İstanbul: Babil Yayınları.

Touriane, A. (2002) "The Importance of Social Movements", **Social Movement Studies Journal,** vol.1, no.1, 89-95.

Touriane, A. (2007) **Modernliğin Eleştirisi** (çev. H. Tufan), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Trudell, M. (2012) "ABD'de İşgal Et Hareketi ve Sınıf Politikası", **Marx 21 Kitap Dizisi No.4** içinde, İstanbul: Yön Matbaacılık, 103-116.

Wallerstein, I. (2013) *"Dünya Sosyal Forumu: Hala kendi sorunlarıyla karşı karşıya",* http://www.sendika.org/2013/04/dunya-sosyal-forumu-hala-kendi-sorunlariyla-karsi-karsiya-immanuel-wallerstein/ (11.10.2015)

Wood, M. E. (2003) "Sermaye İmparatorluğu", **Praksis Dergisi,** Sayı.10, 239-254.

Yeldan, E. (2009) "Kapitalizmin Yeniden Finansallaşması ve 2007/2008 Krizi: Türkiye Krizin Neresinde", **Çalışma ve Toplum Dergisi,** cilt.6, sayı.20, 11-28.

Yıldırım, Y. (2012) "İşgal Et Hareketi Üzerine", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,** cilt.67, sayı.1, 237-244.

Yıldırım, Y. (2013a) **Sosyal Forumdan Öfkelilere,** İstanbul: İletişim Yayınları.

Yıldırım, Y. (2013b) "Kent Aracılığı ile Ortak Olanı Kurmak: Öfkeliler ve İşgal Et Hareketleri", **Mülkiyeliler Dergisi,** cilt.37, sayı.1, 105-142.

Zweig, M. (2012) **Amerika'nın En İyi Saklanan Sırrı: İşçi Sınıfı Çoğunluktur** (çev. H. Çelik)**,** İstanbul: n2o Kitap.